

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Rodina a její vliv na volný čas dítěte
Diplomová práce

Autor: Bc. Iveta Kantorová
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. Jakub Holeček

Zadání diplomové práce

Autor: **Bc. Iveta Kantorová**

Studium: P16K0284

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název diplomové práce: **Rodina a její vliv na volný čas dítěte**

Název diplomové práce AJ: Family and its Influence on Children's Leisure time

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá aktuálním tématem využití volného času dítěte mladšího školního věku. Cílem práce je zjistit vliv rodiny na trávení volného času dětí mladšího školního věku. Práce je rozdělena na část teoretickou a empirickou. Teoretická část bude vysvětlovat pojem rodina, volný čas, výchova a mladší školní věk, dále bude pojednávat o významu rodinného prostředí pro dítě. V části empirické je popsáno výzkumné šetření, průzkumné cíle, dílčí cíle a následné stanovení hypotéz. Výzkumné šetření bude realizované u dětí mladšího školního věku v rámci vybrané základní školy v Pardubicích, kdy je využita metoda dotazníkového šetření.

Hofbauer, Břetislav, Děti, mládež a volný čas Hájek, Bedřich Hofbauer, Břetislav Pávková, Jiřina. Pedagogické ovlivňování času Gavora, Peter, Úvod do pedagogického výzkumu Kraus, Blahoslav, Životní styl současné české rodiny Kraus, Blahoslav Poláčková, Věra a kol. Člověk prostředí výchova. K otázkám sociální pedagogiky Matějček, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní Matoušek, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť Veselá, Jana, Jak ve volném čase? : projekty her pro volný čas dětí a mládeže

Garantující pracoviště: **Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta**

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Holeček

Oponent: Mgr. Leona Stašová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.11.2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 16.11.2019

Bc. Iveta Kantorová

Poděkování

Děkuji Mgr. Jakobovi Holečkovi za odborné vedení mé diplomové práce a za cenné rady během zpracování. Velké díky patří také mé mámě a tátovi.

Anotace:

KANTOROVÁ, Iveta. *Rodina a její vliv na volný čas dítěte*. Hradec Králové : Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 88 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá aktuálním tématem využití volného času dítěte mladšího školního věku. Cílem práce je zjistit vliv rodiny na trávení volného času dětí mladšího školního věku. Práce je rozdělena na část teoretickou a empirickou. Teoretická část bude vysvětlovat pojem rodina, volný čas, výchova a mladší školní věk, dále bude pojednávat o významu rodinného prostředí pro dítě. V části empirické je popsáno výzkumné šetření, průzkumné cíle, dílčí cíle a následné stanovení hypotéz. Výzkumné šetření bude realizované u dětí mladšího školního věku v rámci vybrané základní školy v Pardubicích, kdy je využita metoda dotazníkového šetření.

Klíčová slova: rodina, volný čas, děti mladšího školního věku

Annotation

KANTOROVÁ, Iveta. *Family and its Influence on Children's Leisure time*. Hradec Králové : Pedagogical fakulty, University of Hradec Králové, 2019. 88 s. Diploma thesis.

The diploma thesis deals with the current topic of leisure time use of a younger school age child. The aim of this work is to find out the influence of family on spending leisure time of younger school age children. The thesis is divided into theoretical and empirical part. The theoretical part will explain the concept of family, leisure, upbringing and younger school age, as well as the importance of family environment for children. The empirical part describes the research, exploratory goals, partial goals and subsequent determination of hypotheses. The research will be carried out in children of younger school age within the selected elementary school in Pardubice, using the questionnaire survey method.

Key words: family, leisure time, younger school children

OBSAH

ÚVOD	8
1 RODINA S DÍTĚTEM MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	10
1.1 Funkce rodiny	12
1.2 Současná rodina.....	13
1.3 Vnitřní struktura rodiny.....	15
1.4 Rodina se školními dětmi.....	16
2 VOLNÝ ČAS DĚTÍ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	18
2.1 Volný čas dětí.....	19
2.2 Funkce volného času	21
2.3 Faktory ovlivňující volný čas.....	23
2.4 Náplň volného času.....	26
3 DĚTI MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	28
3.1 Utváření vztahů mezi vychovávaným a vychovávajícím	29
3.2 Výchova ve volném čase.....	30
3.3 Vedení zájmové činnosti dětí.....	32
4 EMPIRICKÉ ŠETŘENÍ.....	35
4.1 Průzkumné cíle a stanovení hypotéz.....	35
4.2 Použité výzkumné metody	40
4.3 Průzkumný soubor a charakteristika respondentů	42
4.4 Testování hypotéz a vyhodnocení výsledků šetření.....	44
ZÁVĚR.....	59
SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY	61
DALŠÍ ODBORNÉ PRAMENY	64
SEZNAM PŘÍLOH	65

ÚVOD

S dětmi mladšího školního věku by měli rodiče trávit co nejvíce volného času, neboť jak děti porostou, bude se přirozeně měnit rodičovská role v jejich životě. Děti se později stanou nezávislými a budou se chtít stýkat spíše se svými vrstevníky. Když rodiče promarní společné chvíle strávené s dětmi, připraví se o to nejvzácnější ve svém životě. Navíc uplynulý čas a roky se nedají už nikdy vrátit. Problém je, že jsou dnešní rodiče v práci od rána do večera, daleko od dětí a nedostupné. Dorozumívají se pouze mobilem. V minulé době byli rodiče také zaneprázdnění, ale pouze osm hodin v zaměstnání a zbytek dne byli svým dětem nablízku. Bud v bytě, v domku, na zahrádce, ale děti věděly, že jsou rodiče doma a kdykoli je mohou zavolat. Stává se, že si potomek hraje sám ve svém pokoji, ale každou chvíli zavolá na tátu nebo mámu, aby se ubezpečil, že jsou u něho. Dítě nevyžaduje nepřetržitou pozornost rodičů, ale potřebuje jistotu. Pokud chtějí být rodiče pro dítě vzor a životní jistotou, musí s ním trávit každodenně tolik času, kolik dítě potřebuje, neboť za hodinu se dobrým rodičem nestanou. A přitom nejzásadnější a nejdůležitější okamžiky v životě rodiny vznikají často úplnou náhodou a neplánovaně, jen tak mimochodem v rámci společně stráveného obyčejného času.

Tato diplomová práce pojednává o důležitosti a nezastupitelnosti rodiny ve volnočasových aktivitách dětí mladšího školního věku. Někdy totiž malé děti nevědí, jak si mají hrát. Cestu jim může ukázat citlivý rodič, vnímavý učitel nebo hodný kamarád. Často si rodiče pro své dítě přejí co nejvíc zdraví, ve škole samé jedničky a také mnoho hodných kamarádů.

Cílem práce je zjistit vliv rodiny na trávení volného času dětí mladšího školního věku. Dále charakterizovat současnou rodinu a její roli ve volném čase svých dětí, včetně specifik trávení volného času dětí mladšího školního věku. V rodině byla popsána její funkce a vnitřní struktura. Je zde zmíněna i rodina se školními dětmi. Volný čas dětí byl rozšířen o jeho funkce, faktory a náplň. Následným empirickým šetřením budeme zjišťovat, zdali děti mladšího školního věku tráví svůj volný čas aktivitami, které jim zvolili rodiče, než kdyby svůj čas trávily spontánně. Diplomová práce se dělí na část teoretickou a empirickou. Teoretická část charakterizuje pojmy související s diskutovanou problematikou, jako jsou rodina, volný čas a dětství dětí mladšího školního věku. V praktické části je na základě výsledků realizovaného dotazníkového šetření a rozhovorů vyhodnocena kvalita a nezastupitelnost rodiny ve volném čase dětí mladšího školního věku.

Jsou zde zpracované a vyhodnocené údaje o společném trávení volného času rodičů s dětmi a o jeho kvalitě.

Tato práce by mohla být přínosem pro rodiče dětí mladšího školního věku, neboť dotazníková sonda by rodičům ukázala, jak si jejich děti přejí trávit svůj volný čas. Tento vyhodnocený výzkum by mohl být zároveň ukazatelem spokojenosti dětí se svými rodiči, zdali se jim dostatečně věnují a mají na ně čas. Diplomová práce by mohla být užitečná pro tyto rodiče, ale zajímavá i pro uvedenou školu a její pedagogy. To třetí je opravdu hodně důležité. Jestli se potomek neskamarádí se svými spolužáky, má potom ve škole problémy a ve svém volném čase se cítí osamocen. Tato práce je jen nesmělý pokusem ukázat dětem, čím by se měly zabývat ve svém volném čase. Ten totiž tvoří nezanedbatelnou část jejich dětství a jeho trávení je téměř věda. Jako předmět se ve školách nevyučuje. Ale mohou ho učit rodiče své děti už od mala. Den po dni vést své ratolesti k volnočasovým aktivitám. Každý den přináší něco nového, nějakou událost, příběh, změnu, někdy úplně nezaznamenanou, ale přesto se každá vteřina, co prožijeme, už nevrátí. Slýcháme, že děti nejsou aktivní a že je nic nebaví. Jenže aktivita pro zájmovou činnost nemůže být vynucena, ale vyvolána. Podmínkou aktivit zájmové činnosti je vyvolat a zvýšit zájem dětí. Aby mohly děti trávit svůj volný čas aktivně, musí být motivovány viditelným výsledkem, který je zpětnou vazbou pro dítě a motivuje jej k další činnosti. Motivace k aktivnímu trávení volného času dětí musí být přiměřená, čím je dítě mladší, tím více se motivace váže na elementární potřeby a na vlastní předchozí smyslové zážitky.¹

Trávení volného času dětí ovlivňuje výchova v rodině, kterou chápeme jako záměrné, cílevědomé, dlouhodobé působení vychovávajícího na vychovávaného v pozitivním smyslu. Rodiče, kteří vychovávají své dítě, by si měli najít čas na zábavu, protože ve hře se navzájem všichni poznají a hraní jim přináší radost. Dále na přemýšlení, neboť myšlenky jsou zdrojem síly, potom na četbu, neboť četbou získáváme nové poznatky. Samozřejmě na lásku, protože děti mají být milovány. Také na veselost a úsměv, jelikož smích je hudbou duše. Ovšem i na štědrost a velkorysost, vždyť malichernost zabíjí nápady. A nesmí rodiče zapomenout na uznání, ocenění a pochvalu. Trávení volného času dětí ovlivňuje výchova v rodině, která je podmíněna množstvím času, který si rodiče pro své dítě vyčlení.

¹ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 173

1 RODINA S DÍTĚTEM MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Vzhledem k vybranému tématu je první kapitola věnována rodině. Rodina je zaručeně nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k rozmnožování daného živočišného druhu, ale především z životních potřeb své potomky ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat na život.² Je také malá primární, neformální, sociální skupina, kterou tvoří jedinci spojení pokrevními, manželskými či adoptivními vztahy. Lidskému jedinci je prvním přirozeným společenským prostředím, do něhož vstupuje na začátku své existence.³ Člověk prý vynalezl rodinu, když zjistil, že nikomu se nedá důvěřovat. Je to už velmi dávno, ale od té doby nikdo nic lepšího nevymyslel ani postmoderní doba ne. Rodina je ideální krabičkou poslední záchrany, když přijdou nelehké časy.⁴ Celkový úspěch jakékoli rodiny závisí na schopnosti muže a ženy vytvořit si dobře fungující vztah.⁵ A v procesu socializace dítěte je rodina primární sociální skupina, formuje totiž osobnost mladého člověka.⁶

Rodina je považována za univerzální lidskou instituci, je však zároveň i základním kamenem sociální nerovnosti v reprodukčním chování, odlišným způsobem péče o děti i povahou výbavy v podobě kulturního a sociálního kapitálu přenáší rodina nerovnost z generace na generaci a přispívá ke stabilitě nespravedlnosti lidského údělu.⁷

Rodinu současnosti je možno považovat za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby. Základem rodiny ve všech dosud známých společnostech je dyadický pár – muž a žena, tj. nějaká forma manželství nebo partnerství. Výchozím znakem každé rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk. Sociologie preferuje pojem sociální instituce nebo malá sociální skupina, sociální psychologové dávají přednost pojmu primární skupina před institucí. Ekonomové považují rodinu především za výrobní nebo spotřební jednotku, zato pedagogové zdůrazňují výchovně - socializační funkci rodiny.⁸

Rodina je biologicky významná pro udržení lidstva, ale je především základní jednotkou lidské společnosti, protože reprodukuje člověka jako živočicha a zprostředkuje mu začlenění do jeho kultury a společnosti. Také propojuje generace a vytváří mezi nimi

² MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha, 1994. s. 15.

³ KLAPILOVÁ, Světlá. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc, 2000. s. 27-28.

⁴ MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost. Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha, 2002. s. 25.

⁵ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha, 2001. s. 25.

⁶ KRAUS, Blahoslav. *Sociální aspekty výchovy*. Hradec Králové, 1999. s. 37.

⁷ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha, 1999. s. 16.

⁸ KRAUS, Blahoslav – POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno, 2001. s. 78.

spojitost a pouta solidarity. Rodina je závazným modelem společnosti, s jakým se dítě poprvé setká a také stanovuje osobní vývoj dítěte i jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Dítě se v ní naučí mnoha dovednostem, jež nejsou závislé na jeho pohlaví. Podstatnou podmínkou úspěchu ve výchově je přítomnost rodičovského vzoru, protože děti přebírají vzorce chování. Bez těchto vzorů by se těžko orientovaly v tom, jaké je správné chování. Rodina by měla dítěti poskytnout bezpečí domova jako stabilního a chráněného prostředí.

Rodina je nepostradatelnou institucí i pro dospělého člověka, neboť každý ve svém životě touží mít stálého partnera a mít s ním děti. To jsou největší lidské hodnoty a na nich závisí psychická pohoda a zdraví. Dospělému rodina rozšiřuje jeho sociální pole, protože se setkává s příbuznými svého partnera a s okruhem lidí kolem svých dětí. Dobrá rodina dává každému, kdo do ní patří, pocit bezpečného zázemí. Na druhé straně je rodina i zdrojem stresu, když radost z dětí a partnera vystřídají starosti a úzkosti a vážné onemocnění. V této chvíli dokážou rodinní příslušníci poskytnout nemocnému obrovskou podporu všemi dostupnými způsoby.

Rodina vytváří domov, jehož stabilita a jistá skrytost před zraky veřejnosti jsou podstatnými podmínkami pro vychovávání dětí, pro budování intimních pout mezi dospělými partnery a pro správné fungování rodiny. Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu.⁹

V praktickém životě to znamená mít své děti rád takové, jaké jsou, nestresovat je a nežádat po nich přemrštěné požadavky. Rodiče mají povinnost starat se o své děti, dokud se nevyučí a nevystudují a respektovat jejich přání, čím by chtěli v životě být a nenutit je studovat jiný obor. Tím předejdou velkému trápení, nedorozumění a stresu, který by vznikl mezi nimi a dětmi. Rodiče by neměli za každou cenu prosazovat bezohledně své názory na úkor svých dětí, neboť takto se jim děti odcizí a ztratí jejich lásku.

A proto je charakteristickým znakem rodinné výchovy vytváření hlubokých a trvalých citových vztahů mezi dítětem a jeho vychovatelem. V citových vztazích se nejvydatněji uspokojuje základní psychická potřeba životní jistoty. Děti lásku přijímají a také ji vracejí. V rodině na rozdíl od jiných výchovných institucí není přísně oddělen životní čas a životní prostor vychovatelů a dítěte.¹⁰ Pro rodinu je typický interakční model výchovy. Ten předpokládá, že ve výchově nejde o jednostranné záměrné a cílevědomé působení aktivního vychovatele na pasivního vychovávaného, tedy dospělého na dítě, ale o vzájemné působení jednoho na druhého. Příznačným rysem rodinné interakce je směna

⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha, 1994. s. 8-17.

¹⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha, 1992. s. 29.

citových podnětů a citového zaujetí všech zúčastněných.¹¹ Rodina odnepaměti funguje jako významný a stabilizační základní kámen splňující veškeré funkce.

1.1 Funkce rodiny

Rodina existuje již od pravěku a během několika tisíciletí prošla obrovským vývojem až do dnešní podoby, ale vždy se snažila i v nejtěžších dobách plnit svou funkci. Na jejím vývoji se podepsaly hospodářské a politické změny a teprve v současné demokratické společnosti se může rodina svobodně rozvinout a plnit svoje funkce bez určitých nařízení a omezení. Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní návyky svých členů, vytváří specifické socializační a výchovné prostředí pro děti, předává jim kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje.¹²

Členění rodinných funkcí se věnovalo více autorů, jejichž názory se ve větší míře shodují a prolínají, ale i odlišují. Pro mou práci jsem zvolila členění podle Krause¹³, které je z pohledu tématu nejvíce vhodné, neboť detailně rozděluje funkce rodiny:

- Biologickoreprodukční funkce rodiny má význam pro rodiče, kteří touží po narození svých potomků, a zároveň pro společnost, která potřebuje děti jako reprodukční základnu pro zabezpečení svého rozvoje.
- Sociálně – ekonomická funkce rodiny, v níž se členové rodiny zapojují do výrobní a nevýrobní sféry v rámci výkonu určitého povolání. V rámci rodinného systému se pak realizuje řada rozhodnutí týkající se využití materiálních a finančních prostředků, investic a výdajů. Přerozdělování v rámci rodiny tak má významný sociální charakter – zdroje i výdaje mají odlišný charakter. Rodina se zde chová jako autonomní systém s výraznými prvky solidarity.
- Ochranná (zaopatřovací, pečovatelská), která spočívá v zajišťování životních potřeb (biologických, hygienických, zdravotních) nejen dětí, ale všech členů rodiny. V současnosti se od rodiny očekává, že se bude více účastnit na plnění této funkce.
- Socializačně – výchovná funkce rodiny, v níž rodina působí na své členy v celém souhrnu jevů a procesů, např. ekonomických, sociálních, kulturních, mravních, estetických, zdravotních a jiných. Dnes se také zdůrazňuje působení

¹¹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha, 1992. s. 32.

¹² STAŠOVÁ, Leona. Rodina jako výchovný a socializační činitel. In *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno, 2001. s. 79.

¹³ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha, 2008. s. 81-83.

mladší generace na starší. Ovšem nejdůležitější úlohou zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života. Dítě zde uplatňuje také svou vůli, zájmy, přání a orientace. Optimální vztah rodičů k dětem je demokratický přístup založený na diskuzi, který nezpůsobí chyby různými nevhodnými styly ve výchově. Za špatný přístup je považován liberální, perfekcionista, hypochondrizující a autoritativní. Odpovědnost za špatnou výchovu často přesouvá rodina na školu a očekává, že profesionální přístup učitelů napravit jejich chyby.

- Rekreční, relaxační a zábavná funkce, jejíž aktivity se týkají všech členů rodiny, ale pro děti má samozřejmě největší význam. Jak rodina plní tyto činnosti, se projevuje v tom, do jaké míry tráví všichni členové rodiny pohromadě svůj volný čas, jakým zájmovým činnostem se věnují nebo třeba jakým způsobem tráví dovolené.
- Emocionální funkce je pro rodinu podstatná a nezastupitelná. Žádná jiná instituce nedokáže totiž vytvořit tak kvalitní, podobné a potřebné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí, jistoty, upřímného zájmu a dostatku času. Bohužel přibývá počet rodin, které tuto funkci plní nedostatečně nebo vůbec, a tím narůstá počet dětí citově deprivovaných, nebo i týraných.

1.2 Současná rodina

Unikátnost rodinného prostředí a rodinné výchovy je pro vývoj a výchovu mladé generace nezastupitelná. Rodina zůstane navždy základní buňkou lidské společnosti. Kraus a Poláčková¹⁴ uvádí ve své publikaci, že některé funkce rodiny však převzaly i jiné sociální instituce a v pravomoci rodiny zůstaly jen některé. Je to tím, že se zvyšuje podíl rodin založených na soužití partnerů bez uzavřeného manželství. Způsobuje to notná uvolněnost partnerských vztahů. Také narůstá rozvodovost z emancipačních a emotivních důvodů. Uvedené důvody rozvodů dokazují změny v hodnotovém žebříčku lidstva. Lidé kladou vyšší důraz na individuální hodnoty, potřeby a vlastní spokojenost. Manželé se již nesnaží udržet rodinu za každou cenu pohromadě. Složení rodin se tudíž mění s klesajícím počtem narozených dětí a narůstajícím počtem osob žijících v jednočlenných domácnostech. Plánované rodičovství a antikoncepce zaznamenat dosáhlo velkého rozvoje, protože ubývá nechtěných těhotenství.

¹⁴ KRAUS, Blahoslav – POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno, 2001. s. 83-84.

Vždyť i transformace jistot po roce 1989 zapříčinily proces změn v přístupu mladých lidí k manželství a rodině. Rodinu můžeme vnímat jako sociální skupinu reflektující stav společnosti za stávajících společenských a kulturních podmínek. Veškerá odpovědnost člověka za jeho život leží totiž pouze na něm. Musí si zajistit zaměstnání, aby měl dostatečně vysoký příjem umožňující i založení rodiny. Musí zaopatřit rodině bydlení, provoz domácnosti a také pořízení a výchovu jednoho či více dětí. Méně dětí mají rodiče, kteří jsou oba zaměstnaní, dítě vnímají jako komplikaci při kariérním růstu a v seberealizaci. Ve světě se také objevuje termín *childtree* označující mladé lidi, jenž se bojí neúspěchu spojeného s rodičovskou rolí a výchovou dítěte, z tohoto důvodu raději zůstanou bezdětní. Stát žádnou odpovědnost za založení a fungování rodiny nepřebírá, ale ani mladé páry k zakládání rodin nemotivuje.¹⁵

Pozorujeme také prodlužování délky života a taktéž doby, po kterou žijí rodiče s dětmi v domácnosti. Trendem dnešní doby jsou rodiče ve vyšším věku a děti plánují teprve po určité době trvání manželství. Prarodiči se stávají stále starší osoby, přes to jsou však stále zapojeni do pracovního procesu vzhledem ke změnám v důchodové praxi. Rodiče tráví v pracovním procesu stále více času a v důsledku toho se zkracuje čas strávený s dětmi. V rodinách s malými a předškolními dětmi je však tento stav nežádoucí. V dnešní době přibývá dvoukariérových manželství, kdy muž ani žena nechtějí ztratit svou pozici v zaměstnání a dítěti radši pořídí chůvu. Přesto většina mladých rodičů dává přednost harmonickému rodinnému vztahu vycházejících z potřeb dítěte. Dítě bude pro rodiče vždy darem, radostí a smyslem života, ale často převládá ve velké části vyspělých zemí názor, že dítě je ekonomické břemeno. Dítě vnímáno jako luxus a překážka ke stoupající kariéře a tento názor je příčinou klesající porodnosti. Rodiny s dětmi jsou vnímány jako ekonomicky znevýhodněné skupiny.¹⁶ Tyto trendy současné rodiny zaznamenává i Veselá¹⁷, jež také poukazuje na zvyšování věku sňatečnosti, plánované rodičovství, upouštění od tradičních forem manželství, na vysokou zaměstnanost žen či na zahájení sexuálního života v nižším věku. Rodina se také čím dál více izoluje a uzavírá, například při utváření sousedských, přátelských, ale i příbuzenských vztahů.

Ztotožňuji se s tím, že současná rodina je místem, kde rodiče poskytují svým dětem pocit jistoty a bezpečí, napomáhají jim v rozvoji a nabízejí dostatek volnočasových aktivit.

¹⁵ KRAUS, Blahoslav et al. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 156.

¹⁶ KRAUS, Blahoslav – POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno, 2001. s. 83-114.

¹⁷ VESELÁ, Jana. *Sociologie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, 96 s.

Všechna tato péče je důležitá k tomu, aby si děti dokázaly najít své místo ve společnosti. Záleží na sociální politice státu, jak se postaví k této problematice, aby si uvědomila, že rodina je základ státu a podpořila rodiče, kteří děti chtějí mít.

1.3 Vnitřní struktura rodiny

Funkční rodina musí mít dobře definovány své vnitřní hranice pro všechny své členy. Jedině tak může poskytnout každému jednotlivci nalézat v rodině oporu, ztotožnit se s ní a zároveň mu poskytnout svobodu k zachování své osobní odlišnosti. Rodina si vytváří určitá spojení či podsystémy pro jisté účely. Jednotlivci se spojují proto, aby učinili závažná rozhodnutí a pěstovali společné zájmy. V těchto podsystémech se uplatňují interakční zvyklosti a každý jedinec v nich má svoje místo, tím získává pocit odlišnosti a osobitosti.¹⁸

Minuchin rozdělil podsystémy na manželský, rodičovský a sourozenecký. Manželský určil jako spojení muže a ženy, dítěti nepřístupný. Rodičovský podsystém je dítěti přístupný, ale musí mít definovány jasné hranice. Tento podsystém zabezpečuje veškeré potřeby dítěte, musí dítě chránit, rozvíjet jeho intelekt, připravit na život, milovat ho, ale vždy je nutné vystupovat jako autorita a vzor. Bowen udává, že hranice všech subsystémů musí být však za jasných podmínek překročitelné, jinak je nefunkční, hranice nejasná a nepropustná. V praxi to bude znamenat zničení všech kompetencí, protože v takové rodině se nic nerozhodně a nikdo nenesou žádnou odpovědnost. Nepropustná hranice je také špatná, neboť v rodině mezi sebou všichni soupeří nebo se ignorují. Když je víc dětí v rodině, často dojde k situaci, kterou popsal a vysvětlil Minuchin. Vynalezl termín rodičovské dítě. Je to také nevhodná varianta, neboť je starší dítě zahrnuto do rodičovského podsystému. Takové dítě předčasně dospěje, rodiče mu ukradnou dětství a ono si to ponese s sebou po celý život. Je to tím, že přidělení autority není dítěti zcela jasné a přesahuje vzhledem k jeho dětskému věku jeho možnosti. Rodiče vlastně oddělí starší dítě od ostatních sourozenců a přidělí mu rodičovskou roli nebo ho vtáhnou do svých rodičovských konfliktů, doufaje, že tím získají svého spojence proti druhému. Dítě se takto může stát obětním beránkem nebo harmonizujícím prvkem, který konflikt překrývá. Dítě však není schopno vyřešit rodičovské problémy, a přesto je neustále vtahováno do jejich konfliktů, například u rozvádějících se rodičů.¹⁹

¹⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Brno, 1997. s. 72-3.

¹⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Brno, 1997. s. 74.

Dítě se setkává s rodinou jako s prvním modelem společnosti, která mu musí dodat láskyplnou péči, ale i jasná pravidla a hranice. Vztah mezi matkou a dítětem je považován za primární rodinné spojení. Ve svazku s dospělými členy rodiny a sourozenci si dítě osvojuje společenské role. Generace rodičů a generace dětí musí být však oddělena propustnou hranicí. Jeli tato hranice malá, děti cítí i malou podporu rodičů. Významná aliance je rodová. Objevuje se spojení matky a dcery, otce a syna. Výzkum ukázal, že otcové věnují více pozornosti synům a matky dcerám. A děti se učí od rodičů nápodobou. Učí se tak regulovat emoce, sociální inteligenci a morální citění. Není však dobré, když je spojení mezi jedním rodičem a dítětem silnější než spojení než mezi mužem a ženou – oběma rodiči. Porušení rodičovské solidarity však dítěti neprospívá. Neboť mu dává větší vztahovou moc, jenž mu nepřísluší. Významným subsystemem rodiny je spojení mezi dětmi. Děti se tak učí vzájemné solidaritě na vrstevnické úrovni tak dobré pro jeho budoucí život.²⁰

1.4 Rodina se školními dětmi

Když dítě nastoupí do první třídy, dochází ke kvalitativní proměně jeho uvažování. Znamená to, že dítě musí přejít na nový způsob uvažování. Nebude totiž ještě umět zvládat dané úkoly, budou mu připadat těžké a dané situace zátěžové. Aby si vůbec umělo se zadaným úkolem poradit a aby se v něm vyznalo, pomůže si k jeho vyřešení jiným způsobem myšlení. Často splní úkol jen formálně, i když obsah nebude úplně vyhovující. Činí tak v rámci obranných reakcí. Myšlení mladšího školáka je vázáno na realitu a zaměřeno na poznání skutečného světa. Vychází z vlastní zkušenosti a postupně začíná chápat pravidla fungování. Když začne logicky uvažovat, naučí se i zvládat učivo. Proměny způsobu myšlení se projeví v úvahách o okolním světě. Školní děti jsou schopné klasifikovat známé objekty a rozřadit je podle tvarů a barev, a odlišit významné a nevýznamné znaky. Ve školním věku začínají děti svoje úvahy kombinovat a dedukovat z počáteční informace. Jestliže je výchozí informace správná, lze z ní vyvodit i závěr.²¹

Pro mladší školáky je typické přesvědčení, že všechno má nějakou příčinu. Pravidla musí být přijatelná i v jejich věku a jasná a srozumitelná. Náhoda představuje pro dítě nejistotu. Myšlení mladšího školáka je konkrétní a realistické. Musí vědět, že ta věc existuje, jinak nemá cenu o tom přemýšlet.²²

²⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Brno, 1997. s. 80-81.

²¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha. 2005. s. 242-8.

²² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha. 2005. s. 250.

Děti věří rodičům jejich sdělení a názory, protože si myslím, že jsou reálné. Když to rodiče řeknu, tak to tak musí být. Teprve později začnou být děti kritičtější. Malý školák ještě nedokáže odhadnout vlastní schopnosti. Jeho sliby jsou často nerealistické, ale přitom nejde o lhaní. Nedokáže totiž ještě odhadnout obtížnost úkolu. Děti mezi šestým až osmým rokem se ještě nedovedou učit. Paměť funguje mechanicky, pamatují si více to, co je zaujalo. Až devíti a jedenáctileté děti si dovedou opakovat i z paměti. Vágnerová uvádí, že dětem mladšího školního věku udělá největší radost, když se zbaví povinností a jsou v pohodě. Nejvíce se bojí strašidel a jiných nadpřirozených bytostí, také školy a špatných známek.²³

Rozvoj negativních emocí u dětí způsobuje též nástup do školy a větší požadavky ze strany rodičů a školy. Děti prožívají úzkost a strach, než se zadaptují na školní režim. Pro malého školáka je důležitý jeho školní výkon, aby byli jeho rodiče s ním spokojeni, protože rodiče jsou pro něho stále největší autorita. Když dítě nechápe smysl školního vzdělávání, stává se pro něj škola zbytečnou zátěží a jeho neúspěch mu narušuje dětství. Školní úspěšnost dítěte je u většiny rodičů vnímána jako seberealizace. Někdy rodiny sdílí hodně času domácí přípravou školáka, a tak posiluje rodinnou soudržnost.²⁴

Základní škola představuje pro dítě přechod do nového sociálního prostředí, v němž platí jiná pravidla než v rodině. V tomto okamžiku se poprvé zkouší, jak dostatečná je psychologická výbava dítěte v mimo rodinném prostoru. Dítě se porovnává s jinými dětmi, srovnává rodiče s učitelkou a časem srovnává svoji rodinu s jinými rodinami. Když dítě pozná rozpory mezi těmito prostředími a osobami, začne poté zpochybňovat vzor orientační rodiny. Klima rodiny v této době ovlivňuje přístup rodičů ke školním výsledkům dítěte, protože vzdělání dětí je nejcennějším přínosem do života. Někteří rodiče povyšují školní výsledky svých dětí k neúnosné míře, aby byly nejlepší, a přetěžují tak děti intelektuálními nároky. Zvlášť když jim přidají ke školní látce ještě výuku jazyků, doučování a zájmové kroužky. Tento přístup k vzdělávání svých dětí není adekvátní k jejich věku stejně jako rezignace rodičů nad kontrolou o své dítě s předáním potomka do péče školy.²⁵ Souhlasím, že přetěžování dětí zájmovými kroužky a učivem stejně jako úplný nezájem o jeho vzdělávání není pro dítě dobrý. Rodič musí mít vždy na zřeteli přání dítěte, jak chce samo trávit svůj volný čas a nalézt kompromis.

²³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha. 2005. s. 259-263.

²⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha. 2005. s. 272.

²⁵ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Brno, 1997. s. 61-62.

2 VOLNÝ ČAS DĚTÍ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

V dnešní uspěchané době se volný čas stal fenoménem tak často zmiňovaným a popsaným v mnoha publikacích. Na jedné straně je volného času čím dál méně a na druhé straně většina dětí neví, jak s ním správně naložit. Před sto lety by dnešní desetileté děti musely po škole pomáhat rodičům na poli, pást husy a starat se o houf početných sourozenců. Takže volný čas téměř neměly a pokud si ho vyšetřily, tak ho dostatečně využily. Z dnešního pohledu se nám zdá, že tehdejší děti byly vychovávány až příliš přísně. A přes samé povinnosti už na vlastní volnočasové aktivity čas neměly. A co když si právě takový kluk a holka volný čas dokázaly užít? Všeobecné klišé, že kdo si hraje, nezlobí, fungovalo lépe než v dnešní době. Tato otřepaná a často používaná fráze ztratila na pravdivosti, protože ji používají rodiče, kteří se o své děti moc nezajímají. V dnešní době jedináčků je největší prioritou pro takové dítě především vzdělávání, Hofbauer uvádí, že množství volného času u dětí základní školy je šest hodin denně, ale některé z nich neví, jak ho využít. Proto se musí rodiče podílet na volném čase svého dítěte jako organizátoři, vychovatelé, spolutvůrci a motivátoři. Oni sami musí být ovšem pozitivní a aktivní rodiče a jít svým dětem příkladem ve volnočasových aktivitách. Ne jim jen kázat a poučovat. A vždy musí mít na zřeteli, že dítě musí mít konečné rozhodnutí, jakou aktivitu si vybere.²⁶

Štašová zmiňuje autory, kteří vytvořili sociologická studia, jak média ovlivnila současnou rodinu. Jsou to Liwingstone, Hagen, Turtle, Hertlein, Sak, Saková, Šedová. Všichni přicházeli s poznatkami v dopadu masivního používání medií na jednotlivce i rodinný systém. Televize, počítače, internet, facebook, tak pozvolna přesunula život jednotlivců z prostoru veřejného do prostoru soukromého, do rodin a domácností a zároveň do virtuálního mediálního světa. A takt se stává, že děti neustálým sledováním počítačových her stráví čím dál více svého volného času. Předškolní děti se při používání televize musí podřídit rodičům, ale školní děti jsou v používání médií méně omezovány. Rodiče však musí provádět kontrolu, aby snižovali negativní riziko nadměrného sledování těchto mediálních technologií. V rodinách nastává nový trend. DVD a video přehrávač ustoupily tabletům, herním konzolám, ipodům, mp3 přehrávačům, Pro současného školáka je důležité držet krok se svými vrstevníky v mediální oblasti. Rodiče často pořídí dítěti tablet pod jeho nátlakem nebo sami uznají jeho nutnost. Dominantní postavení v rodině má stále televize. Neboť si v ní rodiče i děti mohou najít svůj pořad. Desetileté děti se ještě rády podívají na večerníček a pohádky. Na druhé straně jsou to právě školáci, kteří zasvěcují své rodiče do

²⁶ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 55-56.

nových technologií a vysvětlují jim jejich využití a možnosti. Ve výzkumu médií se uvádí, že rodičovská populace v České republice je nakloněna spíše silné regulaci medií v rodině ve vztahu k dětem. Nelze však zabránit tomu, že média stále rozšiřují svou nabídku a dosah a ovlivňují nejvíce život mladé generace, která se stává jejími uživateli. Současně se však mohou děti a mladí lidé podílet na mediální tvorbě. Dlouhodobě nejfrekventovanější volnočasová aktivita desetiletých dětí je stále televize. Televizi by jistě některé děti ozelely, ale internet nikoli. Děti spíše, než četbu knih upřednostňují internet, který je stále aktuální.²⁷

2.1 Volný čas dětí

Definici volného času popsali nejznámější experti v tomto oboru, např. Pávková a Hofbauer. Na toto téma vznikly odborné a specializované monografie, v kterých tito znalci vysvětlovali tento zmiňovaný pojem. Aspekty volného času popsala Pávková a vyčlenila pět nejdůležitějších bodů, v kterých se odráží různé náhledy na tuto problematiku. Zmiňuje ekonomické hledisko, které je ovlivňováno množstvím financí pro vznik institucí pro volný čas, a zdali se tyto investované finanční prostředky v budoucnu navrátí. Politické hledisko je ovlivňováno státem, neboť ten zřizuje a má vliv na pořízení budovy pro volný čas pro děti. Stát je schopen do určité míry pomáhat dětským a mládežnickým organizacím v jejich zájmových oblastech. Následující hledisko sociálně psychologické a sociologické má za úkol sledovat činnost dětí v jejich volném čase. Nenásilnou formou utvářet vztahy mezi sebou. Zdravotně hygienické pojetí bere na zřetel podporu zdravotně, tělesného a duševního vývoje jednotlivce. Klade důraz na denní režim a výkon, kterého je jednotlivý člověk schopen. Pedagogický a psychologický pohled volného času se zabývá věkem a individualitou jednotlivých osob i jejich chováním.²⁸

V pedagogice volného času uvádí Sak a Saková podle sociologických měřítek, že volný čas je ten, v němž si dítě dobrovolně zvolí svou aktivitu podle svých zálib, pocitů nebo nálad. Jedná se o úsek mimoškolního času, který dítěti zbyde po zabezpečení individuálních, rodinných, existenčních a biologických potřeb.²⁹

Podle Hofbauera volný čas prezentuje osobitou oblast lidského života, přinášející potěšení ze svobody, místo pro tvořivost, satisfakci, radost, potěšení a pocit naplnění. Skýtá

²⁷ STAŠOVÁ, Leona. Média a současná rodina. In: KRAUS, Blahoslav et al. Životní styl současné české rodiny. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 165 -196.

²⁸ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. Pedagogika volného času. Praha: Portál, 1999. s. 17 - 20

²⁹ SAK, P.; SAKOVÁ, K.. Mládež na křižovatce. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda servis, 2004. s. 59 – 60

také prostor pro seberealizaci a pro výkony, jenž obsahují tělesné, duševní, sociální, umělecké složky. Probouzí v jedinci osobnostní, společenský a ekonomický rozvoj, které mu zkvalitňují život. Tím se zlepšuje jeho zdraví a duševní pohoda. Navrhuje sled možností, jež poskytnou jednotlivcům i skupinám volbu aktivit a zážitků odpovídající jejich požadavkům, zálibám a důležitostem. Volný čas je zároveň i rizikový faktor. Je to dáno narůstáním jeho množství, ale jeho trávení a využívání není vždy kvalitní. Důkazem jsou různé závislosti vznikajících už i u školáků.³⁰

Jak dospělý člověk i každé si volný čas představuje úplně jinak. Podobnost spočívá v rozdělení na část pracovní a volný. Školáci stráví pracovní čas ve škole a doma věnovaný přípravě na školní vyučování. U dětí nelze jednoduše vyhodnotit volný čas, neboť mají jinou představu než jejich rodiče. Některé z nich si představují svůj volný čas bez zájmových kroužků, tedy neorganizovaný. Svě volno prožívají jako svůj čas, který patří jenom jim. Stanovení volného času žáků páté třídy základní školy zjistíme, když od celkového denního času odečteme dobu povinné školní docházky a vyučování. Zbývající čas, který se odehrává mimo školní budovu, však nelze považovat za úplný volný čas dítěte. Školák má ještě další společenské a biologické povinnosti. Řadí se k nim odpočinek, spánek, jídlo a hygiena. Dítě často vnímá drobné domácí práce a udržování pořádku jako povinnost, která mu zkracuje jeho volný čas. S každou touto činností mu vznikají časové ztráty, proto dítě vnímá svůj volný čas až po vyloučení všech uvedených činností. Pokud dítě plní určité úkoly v domácnosti dobrovolně, může takto strávený čas zahrnout do svého volného času.³¹

Děti často prahnou po tom mít čas jen samy pro sebe. Rozhodovat se svobodně a hrát si s tím, co je baví. Současná doba nabízí nepřeborné množství kroužků, v nichž mohou aktivně a smysluplně trávit svůj volný čas. Množství kroužků však nesmí přesáhnout volný čas dítěte, který by tam mohlo být přetěžováno. Na druhé straně existují děti, které nenavštěvují žádné zájmové organizace a svůj volný čas utrací bez programu.³² Díky mé pedagogické zkušenosti si myslím, že volný čas dětí po škole se musí organizovat a naplánovat, desetileté dítě si totiž s takovým množstvím volného času neví rady, jak ho využít správně. Je dobré, když se stejně staré děti, nejlépe ve stejném školním ročníku, přáteli, mají podobné zájmy a baví je stejně a navštěvují stejné zájmové kroužky. Děti jsou

³⁰ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. Pedagogika volného času. Praha: Portál, 1999. s. 17 - 30

³¹ BLÁHA, V. Výchova mimo vyučování na základních školách. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 28 – 33

³² HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. Pedagogika volného času. Praha: Portál, 1999. s. 195

si blízké věkem, názory a souhlasným jednáním, často se tyto děti přátelí už i ve školce a pak přirozeně jejich přátelství pokračuje s nástupem školní docházky.

K využívání volného času také přispívají podmínky, ve kterých dnešní děti žijí. Velký vliv má rodina a její prostředí. Mezi rodiči a volnočasovou organizací musí existovat návaznost, kterou však rodiče často maří svými problémy pramenících často z nedostatku finančních prostředků. Krize rodin vzniká volnými svazky mužů a žen a počtem dětí žijících pouze s jedním rodičem. Velký podíl na této krizi má rozvodovost nebo velká zaměstnanost rodičů pramenící z podnikatelské aktivity.³³ Hofbauer uvádí problematiku přetěžování dětí nadměrným učením či velkým množstvím zájmových kroužků zvláště když se odehrávají na vrcholové úrovni. Některé děti jsou až natolik přetěžovány pracovními povinnostmi, že se jim nedostává volný čas ani na přípravu na další školní den. Dítě, které často střídá své zájmy a nevydrží u jakékoli činnosti, má stejné problémy jako dítě s jednostranným zájmem.³⁴ Proto je vhodné, aby každá činnost či záliba plnila určitou funkci ve volném čase dítěte.

2.2 Funkce volného času

Funkce volného času je možné vnímat ve dvou základních rovinách. Volný čas může být chápán v rovině společenské, jež klade větší důraz na užitek funkcí volného času ve společnosti, a v rovině, jež klade důraz na jedince a upřednostňuje funkce volného času zaměřené na člověka. Za stěžejní funkce volného času se uvádí odpočinek, zábava a rozvoj osobnosti. Odpočinek je relaxace sloužící k načerpání sil po pracovním procesu. Zábava napomáhá k regeneraci duševních sil. Volný čas může dítě trávit dvěma způsoby, buď aktivně, nebo pasivně. Aktivní forma rozvíjí osobnost, posiluje rozvoj zdravého životního stylu, může také působit jako prevence proti patologickým jevům. Pasivní trávení volného času by mělo být založeno na dobrovolnosti a nevznikat jako následek dlouhodobé nudy.³⁵

Hofbauer vymezil tyto tři základní funkce volného času. Za první funkci pokládá odpočinek, který umožňuje člověku regeneraci po pracovní námaze. Jako druhá na ni navazuje zábava, jež napomáhá k regeneraci duševních sil a celkovému uvolnění. A pak třetí funkci volného času určil jako rozvoj osobnosti, ta se podílí na rozvoji a vytváření kultury. Také Dumazedier upozorňoval na psychologickou funkci volného času, jenž pomáhá k osvobození od napětí způsobeného pracovním procesem. Do funkcí zahrnoval

³³ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. s. 200-211

³⁴ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. s. 220-221

³⁵ KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno : Paido, 2011. 58 s.

především zábavu, a to pobavení formou návštěvy kina, kulturních akcí, ale také vzdělávání a hry.³⁶

Další odborníci zaměřující se na funkci volného času polemizují o jeho využití. Například Šerák³⁷ stanovil, že mezi tři základní funkce patří:

- Zábava, jenž povzbuzuje osobní potřeby a odhání nudy.
- Odpočinek nutný pro kompenzaci únavu a obnovu síly.
- Vlastní osobnostní rozvoj osvobozující od stereotypu.

Slepičková³⁸ přináší svůj pohled na funkci volného času a dělí jej tři skupiny:

- Instrumentální čili nástrojová, která člověku přináší dostatek odpočinku po práci a regeneraci síly.
- Humanizační funkce obsahuje prvky z oblasti socializace ohledně výchovných, vzdělávacích a socializačních možností volného času.
- Zábavná funkce přináší radost, prožitek a zábavu, osobní záliby a zájmy.

H. W. Opaschowski vytvořil moderní pojetí výzkumu volného času a ve své analýze podal podrobný přehled osmi hlavních potřeb ve volném čase:

- Rekreace znamená psychické uvolnění a odpočinek od zátěží běžného dne, navození dobrého pocitu, zotavení a osvěžení. K tomu pomáhá i dostatečný odpočinek a spánek.
- Kompenzace představuje potřebu určitého vyrovnání, rozptýlení, potěšení a odstranění nedostatků a námahy.
- Edukace spočívá v neustálém hledání nového poznání, celoživotního učebního podněcování.
- Kontemplace nám pomáhá osvobodit se od stresu a nervového vypětí a získat sebevědomí.
- Družnost, zábava a potřeba komunikace.
- Integrace spojuje lidi i děti do kolektivů, skupin a celé společnosti.
- Angažovanost, sociální sebepojetí a nutnost účastenství přináší participace.
- Enkultura se promítne v účasti na kulturním životě, kreativním rozvoji a produktivním uplatnění.³⁹

³⁶ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 152.

³⁷ ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha, 2009. s. 29.

³⁸ SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sport a volný čas*. Praha, 2005. s. 21-22.

Takto uvedené členění funkcí volného času nepřikazuje lidem i dětem, jak mají trávit svůj volný čas. Snaží se však ukázat, jaké možnosti citovaní autoři nabízejí. Jako určitý návod k vlastní seberealizaci a obohacení. Možnost trávení volného času pouze specifikovali, ukázali, ale nikomu je nevnucují.

Vztáhneme-li uvedené potřeby k dětem na prvním stupni základní školy, nenajde se jediné, které by nechtělo strávit alespoň hodinu denně odpočinkem a sladkým lenošením. Zábava a dětské hry jsou pro školní děti nezbytné, proto si tak často děti po příchodu ze školy rády hrají. Uvádím tak ze zkušenosti mých neteří, které jsou v páté třídě, kdy po náročném vyučování hledají relaxaci v dětských hrách. Je to v podstatě únik od každodenních povinností a stresu. Kromě her a zábavy také potřebují odpočinek pro svou regeneraci, potlačí tím únavu a znovu nabydou sílu do dalšího školního dne. Impulsem pro jejich možnosti trávení volného času se stává nepřeberné množství zájmových kroužků. Mají tedy hojné možnosti, kde a jak mohou trávit čas po skončení vyučování, existuje totiž řada faktorů, které volnočasové aktivity ovlivňují.

2.3 Faktory ovlivňující volný čas

Volný čas dětí je ovlivňován mnohými faktory. Ty, které se nedají změnit a jsou neměnné, jsou dané pohlavím, věkem, barvou pleti, národností a zdravotním stavem. Faktory dítětem nezměnitelné závisí na změnách v rodině a společnosti. Odvíjí se od sociálního postavení a typu rodiny, kde má rodina místo bydliště, jaký vyznává životní způsob, a v kterém typu společnosti žije. Dále se nabízí faktory, které jsou dané jen v určité době. Dítě je může změnit během svého vývoje a růstu svým vlastním postojem nebo podporou své rodiny či školy. Dítě může změnit své stravovací návyky, postavit se k problematice kouření, alkoholu a drog, může si zvolit novou školu, své kamarády i způsob trávení svého volného času. Můžeme pozorovat i vnitřní a vnější faktory ovlivňující volný čas dětí. Do vnitřních faktorů dítěte řadíme jak vlastnosti, zdravotní stav, věk, pohlaví a jakou vyvíjí vlastní aktivitu. Do vnitřních faktorů dále patří prvky psychologické, jako temperament, složení nervové soustavy, rozumová vyspělost. Můžeme sem zařadit i biologické složky projevující se nějakým zdravotním omezením, postižením nebo fyzickou kondicí. Rodina, společnost, škola, televize, tisk, návykové látky a životní prostředí tvoří

³⁹ VÁŽANSKÝ, Mojmir – SMĚKAL, Vladimír. *Základy pedagogiky volného času*. Brno, 1995. s. 30.

vnější faktory, které mohou a nemusí ovlivnit volný čas dítěte. Dítě nemůže ovlivnit, v jaké rodině se narodí, zdali je problémová, nefunkční či neúplná.⁴⁰

Největší vnější faktor skýtá rodina, do níž se dítě narodilo. Pro dítě je nepostradatelná a zároveň těžko nahraditelná, když neplní svou socializační funkci. Rodina předává hodnoty z generace na generaci, učí dítě přizpůsobovat se životu a je jeho první sociální skupinou.⁴¹ Rodina svým postojem u dítěte poskytuje realizaci jeho prvotních volnočasových aktivit. Zdali se tyto aktivity uskuteční, závisí na rodinných podmínkách, které mohou být rozdílné. Záleží, v které rodině dítě vyrůstá a žije. Život v úplné rodině poskytuje určitě jiné volnočasové aktivity nežli střídavá péče u rodičů anebo život s jedním rodičem. Specifikace volnočasových aktivit dítěte je odlišná při chybějící rodině nebo vyrůstáním v dětském domově. Stává se, že rodina neumožní a nepodpoří zapojení svých dětí do volnočasových aktivit, ba jim je i zakáže. Zjišťujeme, že rodiče mají na dítě zásadní výchovný vliv při trávení volného času. Nejsou vždy schopni a ochotni svým dětem volný čas umožnit a zájmové kroužky poskytnout, neboť na ně chybí finanční prostředky. Sociální postavení rodiny a její finanční situace se tak stává na jedné straně výhodou a naopak omezením.⁴²

Do vnějších faktorů ovlivňujících volný čas dětí vstupuje v celospolečenském okruhu škola, do které dítě dochází. Nástupem dítěte do školy se tak po rodičích stává významným člověkem i jeho učitel. Na řadu let se tak stane součástí jeho života a může ho výrazně ovlivnit v mnoha směrech. Rodina má doma žáka a musí se přizpůsobit chodu školy stejně jako jejich ratolest. Tato zásadní změna dítěte ve školáka znamená jeho osamostatnění, přijetí zodpovědnosti a poslušnosti. Školní docházka je povinná a každodenní a spolkně velkou část pracovního dne. Pro rodiče bývá dítě středobodem a milováno, zatímco ve škole je cizí. Doma mu rodiče prohřešky často odpustí, ale hodnocení ve škole bývá tvrdé a dítě se často stává objektem kritiky. Není hodnoceno na základě citové vazby jako v rodině. Ve škole je hodnocen podle svých schopností a dovedností, které mu často chybí.⁴³

Další vnější faktor, které dítě jako nastávající školák poznává, jsou vrstevnické skupiny. Dětský kolektiv je totiž pro dítě ta nejlepší varianta pro jeho přirozenou formu života. Vrstevnická skupina není organizovaná, vzniká neplánovaně, bezprostředně a neformálně. Desetileté dítě se totiž již začíná od matky a otce z jejich péče postupně

⁴⁰ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. s. 17

⁴¹ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 79 – 82

⁴² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. s. 164 – 167.

⁴³ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. s. 166– 167.

vymaňovat a svůj zájem přesouvá na spolužáky a příslušníky své vrstevnické skupiny. V okruhu vrstevnických skupin je dítě ovlivňováno pozitivně i negativně, často se inspiruje a kopíruje některé vzory, přebírá kamarádovy zvyky i způsoby volnočasových aktivit svého spolužáka. Děti ve vrstevnické skupině si již vyhraňují své názory a zjišťují, že se často liší od názorů rodičů, učitelů a dospělých. Takové dítě již citlivě vnímá napětí a stres v rodině. Každé z nich by si určitě přálo dobré klima ve spokojené rodině založené na harmonických vztazích, komunikaci, porozumění opírající se o pevné citové vazby.⁴⁴ Myslím si, že ke spokojenosti v rodině přispívá také atmosféra bez stresů a konfliktů. Když dítě vidí, že se v rodině neustále hádají a nemohou se sjednotit v názorech, začíná utíkat z domova ven za kamarády. Mnohdy dětem stejně staří vrstevníci více pomohou při řešení různých těžkostí a problémů než vlastní rodiče. Dítě se totiž spíše svěří svému kamarádovi a více hledá oporu a pomoc u něho.

Do vnějších faktorů ovlivňujících volný čas dětí patří masová média, která však působí rozporuplně z důvodu velkého násilí, které se v těchto médiích objevuje. Další negativum v používání masových médií spočívá v problému, že děti spolu často komunikují jen prostřednictvím sociální sítě a nejsou spolu v osobním kontaktu. Používáním dnešních moderních médií ubývá aktivního trávení volného času. Na druhé straně přináší média mnoho kvalitních informací, kulturní zábavy, kontakty, výměny názorů a sdílení fotografií.⁴⁵

Ve svém volném čase je dítě ovlivňováno i prostředím, ve kterém od narození vyrůstá. Lokální prostředí představuje oblast, v němž dítě žije. Může to být část města nebo obec, město, velkoměsto či venkov. Bezprostřední prostor, které dítě obklopuje, se nazývá mikroprostředí. Městské prostředí nabízí dítěti více volnočasových aktivit, ale panuje zde anonymita, která je zde chápána spíše jako záporný smysl. Děti ve městech si nehrají tak často venku jako děti na venkově, neboť zde chybí určitý kontakt. V městském prostředí se vytrácí i lidové svátky a tradice, které jsou na vesnici ještě dodnes stále udržovány. Děti na venkově se do nich ve svém volném čase zapojují, ale děti ve velkoměstě je neznají.⁴⁶

Stát jako představitel makroprostředí může ovlivnit volný čas dětí zakládáním a financováním organizací pro volnočasové aktivity dětí. Politika státu musí podporovat spolky a sdružení, které s dětmi pracují a dotovat programy zaměřené na podporu činnosti

⁴⁴ KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. s. 100-101

⁴⁵ ŘÍČAN, P. *S dětmi chytře a moudře*. Praha: Portál, 2013. s. 108 – 124

⁴⁶ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 95-96

s dětmi a na prevenci sociálně patologických jevů.⁴⁷ Existují však děti, které nevědí, jak naložit se svým volným časem a nedokážou ho kvalitně naplnit.

2.4 Náplň volného času

Volný čas přináší svobodu, v té době žije člověk jen sám pro sebe a svobodně se realizuje. Dětem se však volný čas musí naplánovat, zejména v zájmových a sportovních organizacích. V nich se mohou děti pod odborným dohledem věnovat nejrůznějším druhům aktivit a seznamovat se s ostatními dětmi. Přitom se učí vytvářet širší sociální kontakty i s dospělými jako jsou trenéři a lektori. Děti se tak pravidelně účastní sportovních akcí, turnajů, zápasů, soustředění či soutěží v národní i mezinárodní úrovni.⁴⁸

Biologické zrání dítěte ovlivňuje jeho volnočasové aktivity a odvíjí se od dosažené úrovně sociálního, mentálního a psychického zrání. Uskutečňování zálib a nutných potřeb dítěte, které probíhají v jeho volném čase, spadají do sociálního učení. U dětí je základním prvkem zdravého životního stylu především aktivní odpočinek. Měl by převažovat nad pasivní a konzumní činností, která je považována spíše jako negativní způsob trávení volného času. Do pozitivních volnočasových aktivit dětí řadíme tvůrčí, kulturní a sportovní.⁴⁹

Snad u všech dětí představuje hra nejoblíbenější činnost ve volném čase. Je nositelem významných prožitků, radosti, relaxace a rozvoje osobnosti. Hra se zároveň prolíná s učením a prací, neboť se v praxi tyto složky nedají oddělit. Děti jsou schopné se hrou hodně naučit, zvláště když mají pracovní aktivity hravý charakter. Jak dítě roste, mění se i povaha her i jeho přístup k nim. Pro volný čas dětí je důležitá informovanost o různých druhů her. Nejdůležitější předpoklad pro hru je hračka, která je nezbytnou součástí. Hračky jsou zároveň představiteli určité úrovně civilizace a způsobu života společnosti, v níž dítě žije. Hračka je pro určitou volnočasovou aktivitu nezbytná, a navíc vzbuzuje zvědavost, technické vědomosti, vkus, představivost a učí děti rychle reagovat.⁵⁰

Do volnočasových aktivit patří i učení jako celoživotní proces vnímání informací už od dětství. Děti se učí zpracovávat veškeré poznatky, usměrňovat své chování, osvojovat vědomosti a dovednosti, a tím si vytváří svou osobnost. Učení může probíhat samovolnou formou nebo usměrňovací. V okruhu volného času se děti učí nejen pohybovým činnostem,

⁴⁷ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 148-150

⁴⁸ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. s. 167-168

⁴⁹ KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. s. 167-168

⁵⁰ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. s. 137

ale i sociální interakcí. Probíhá v komunikaci mezi sebou, když se děti dohadují či řeší problémy. Proces učení tak probíhá ve všech typech zájmových, odpočinkových, rekreačních, vyučovacích a pracovních činností. Zahrnuje i společně trávený čas s rodiči, sourozenci, prarodiči, vrstevníky a kamarády.⁵¹

Ve volném čase dětí má své místo i práce, považována za typicky lidskou činnost. Bude ho provázet po celý život v mnoha podobách. U dětí se bude jednat hlavně o práci duševní, kterou mu poskytuje škola a školní vyučování. V rukodělných a pracovně technických činnostech pozná dítě manuální práci a získá tak cenné manuální dovednosti. U školních dětí jsou rukodělné činnosti v žákovských dílnách velmi oblíbené. Na skautských táborech v přírodě získají děti také důležité praktické dovednosti.⁵²

Na základě studia volného času dětí vznikl relativně nový obor, jenž se touto problematikou zabývá a je to pedagogika volného času. Tento obor zkoumá hlavně obsah, formu a prostředky vzdělávacích aktivit prospěšné pro trávení volného času dětí. Zkoumá činnost školních a mimoškolních zařízení a tím podporuje vzdělávání ve volném čase. Náplní pedagogiky volného času je zjišťovat, jak dnešní děti tráví volný čas v současné době. Popisuje činnosti volnočasových aktivit a snaží se je pozitivně ovlivňovat, aby nedocházelo k nežádoucímu chování dětí a mládeže.⁵³

Efektivní pedagogický postup prezentuje zážitek a zážitková pedagogika, která představuje nepřeborný tok nových metod výchovy ve volném čase. Zdůrazňuje prožitek aktérů, působivý zážitek, zdolávání překážek, uvědomění si sebe samého, sounáležitost s přírodou, spolupráci ve skupině. Školáci jsou vystaveni náročným úkolům, při kterých se musí spolehnout jen sami na sebe.⁵⁴

⁵¹ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 124-128

⁵² HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 124-128

⁵³ PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky. Úvod do studia oboru*. Praha: Portál, 2009. s. 93-94

⁵⁴ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 175-176

3 DĚTI MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Do osmého roku se dítě ještě nezaměřuje na výkon, má sice velkou potřebu pohybu, ale spíše spontánního. Ale už se u něho vytváří předpoklady pro školní organizovanou tělovýchovu. Škola je schopna odhalit případné poruchy tělesného rozvoje z důvodu nesprávné výživy, zanedbání hygieny a hlavně citu. Školní prostředí, vyučování a volnočasové činnosti ovlivňují rozumový vývoj dítěte a zároveň se zdokonaluje jeho vnímání vlivem vyučování. V prvním až druhém ročníku se dítě ještě hodně rozptýluje a neudrží pozornost. Bezděčná pozornost dítě méně vyčerpává, ale pedagog musí u školních dětí pěstovat i záměrnou pozornost. Když má dítě nestálou pozornost, je třeba střídat druhy činností, aby se děti méně unavily. V oblastech, kde má dítě dostatek zkušeností na základě vnímání, jsou jeho představy názorné a konkrétní. Dostatek představ je podmínkou rozvoje myšlení. V tomto věku mají děti mechanickou paměť, ale s rozvojem myšlení se rozvíjí i jejich logická paměť zároveň se zrakovou. V mladším školním věku je fantazie dětí kontrolována myšlením a při vyučování a volnočasových aktivitách se uplatňuje fantazie reprodukční, kde si dítě již dokáže představit, co učitel a vychovatel vypráví.⁵⁵

Myšlení mladších školních dětí již začíná být konkrétní, zaměřené na řešení každodenních problémů, ale chápání složitější vztahů je zatím obtížné pochopit. Vlivem školního vyučování dítě poznává spisovný jazyk a formulovat myšlenky. U osmiletého dítěte převažují kladné city, zvláště když vyrůstá v harmonické rodině. Tím se rozvíjí i jeho vyšší city, intelektuální, estetické a morální. Škola podporuje u dětí zvědavost, radost z poznání a dobře splněného úkolu. Jednání dítěte mladšího školního věku je ještě hodně impulzivní, své vlastní chování ještě neumí regulovat, to se dostaví pozvolna. Dítě si však už vytváří nové vztahy k učiteli, vychovateli a ostatním vrstevníkům ve třídě. Děti si spolu začínají hrát a vznikají první kamarádství. Vztahy mezi dětmi se vyvíjejí nejen ve třídě, ale i ve volnočasových aktivitách. Cit solidarity se začne vytvářet po osmém roce, do té doby nemají děti ještě předpoklad pro kolektiv. Tyto děti mají většinou širokou oblast zájmů, ale jsou často nestálé a povrchní. Říká se, že děti dlouho u ničeho nevydrží. Často přecházejí z jedné činnosti do druhé a vlastně se tak samy hledají. U takto malých dětí je tato skutečnost zcela normální. Obecná inteligence se vyvíjí totiž dlouhodobě v souvislosti s postupným rozvojem abstraktivního myšlení a její konečnou úroveň lze v mladším

⁵⁵ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 89. ISBN 978-80-262-0030-7

školním věku posuzovat obtížně. Vlastnosti dětí se teprve vyvíjejí, nejsou ještě ucelené a nelze si myslet, že je to již neměnná a trvalá schopnost školáka.⁵⁶

3.1 Utváření vztahů mezi vychovávaným a vychovávajícím

První a zprvu nejdůležitější osoby v životě dítěte jsou rodiče, kdy mezi nimi vzniká citový vztah rodič – dítě. Podporující a vřelé prostředí dítěti dodá pozitivní model, podle kterého bude navazovat pozdější vztahy. Tyto první vzorce chování vytváří osobnost a mají vliv na chování v budoucích životních situacích.⁵⁷

Důležitým úspěchem výchovy je přece kladný vztah mezi vychovávajícím a vychovávaným. Vychovatel by měl být pro dítě kvalitním vzorem ve všech oblastech jednání a chování. Děti rády už od přírody napodobují své idoly. Většinou herce a zpěváky. Jestliže má vychovatel školáky zaujmout, musí jim imponovat. Předpoklad dobrého vzájemného vztahu je potřebný obzvlášť při pedagogickém ovlivňování volného času, kde se uplatňuje pravidlo dobrovolné účasti v překládaných činnostech. Pedagog volného času může být učitel, rádce, instruktor, zástupce rodičů, staršího kamaráda i přítele. Vychovatel volného času nemůže nahradit rodiče ani kamaráda, neboť je to formálně daná autorita, i když je pro vychovatele někdy obtížně udržet vztah v žádoucím poměru přátelskosti a formálnosti. Pedagog si nemůže dovolit silné osobní citové pouto, neboť by to oběma stranám přineslo problémy. V negativním smyslu je zcela špatná situace, když pedagog pocituje k dítěti přímo nepřátelství. V pozitivním smyslu si nesmí vychovatel oblíbit jedno dítě více než druhé, nebo si ho k sobě citově připoutat, aniž mu může zaručit trvalý vztah. Velmi empatický citlivý a nezkušený pedagog se snaží často pomoci týraným, opuštěným a znevýhodněným dětem, ale tato situace je neúnosná a nebezpečná pro obě stany, zvlášť když si vychovatel tyto děti k sobě připoutá. Nemůže je přece adoptovat, pomáhat jim finančně a starat se o ně celý den. Příliš silná citová vazba tak v tomto případě spíše ublíží. Nejideálnějším vztah je učitel – žák, kdy pedagog uplatňuje vůči dětem autoritu založenou na imponujících vlastnostech osobnosti, a přestože je méně formální, má určité meze. Vychovatel musí zvládat své emoce, posilovat sebeovládání a mít velkou dávku pedagogického taktu. Vychovatel na rozdíl od učitele není ve své práci vázán vzdělávacím programem. Když plánuje pro děti volnočasové aktivity, bere na zřetel jejich přání. Stává se

⁵⁶ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 93.

⁵⁷ BOWLBY, J. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2010. s. 234

pro děti přítelem a rádcem, který neporoučí a nezakazuje, ale doporučuje, usměrňuje a podněcuje k výchovně vzdělávacím činnostem. Získává si děti kladným osobním nekonfliktním vystupováním. Prostředí vychovatele není stereotypní a sociální vztahy jsou bohatší.⁵⁸ Pro partnerskou komunikaci mezi vychovatelem a dětmi je vhodné rozmístění dětí ve třídě do půlkruhu volného kroužku nebo menších skupin. Ideální pedagogická komunikace je z očí do očí, pedagog nemá nad dětmi čnít. Ve výchově mimo vyučování by měly být děti aktivnější, iniciativnější a samostatnější. Pedagog nemá používat monolog, nýbrž dialog. Ještě lepší je, když je slovní projev v převaze nad vychovatelem nebo aby byl aspoň vyvážený. Samy děti by měly převzít iniciativu v praktických činnostech, spontánně projevovat nápady, názory a vědomosti. Vychovatel také podporuje vzájemnou komunikaci mezi dětmi a dbá, aby měla žádoucí a společensky přijatelnou formu. Pro rozvíjení kladných vztahů mezi dětmi navzájem a pedagogy a dětmi a pro osvojování komunikativních dovedností slouží hry se sociálně psychologickým zaměřením.⁵⁹

3.2 Výchova ve volném čase

Duševní zdraví znamená duševní pohodu. Ovlivňuje ji rodinná výchova, školní vyučování a výchova ve volném čase. Každá rodina má své specifické obtížně ovlivnitelné podmínky. Školní vyučování zase klade na žáky značné nároky a povinnosti spojené s obavami a mnohdy stresem. Výchova ve volném čase s dobrovolností volby volnočasových aktivit navozuje příjemné pohodové prostředí. Každý školák v přitažlivé činnosti navazuje kontakty s vrstevníky stejných zájmů a získává první významné úspěchy pod taktovkou kvalitního pedagoga volného času. Ten musí respektovat i požadavky psychohygieny. Ta chrání a upevňuje duševní hygienu, také zesiluje odolnost dítěte vůči škodlivým jevům. Psychohygienu poskytuje rady, jak upravit životní styl i podmínky, ve kterém dítě žije. Její záměr je předcházet nepříznivým vlivům a tím i psychickým obtížím. A naopak posilovat a podněcovat vlivy pozitivní.⁶⁰

Tento obor podporuje duševní zdraví, každé dítě totiž ohrožují náročné životní situace jako konflikty, frustrace, deprivace a stresy. Vzdělaný pedagog naučí děti, jak

⁵⁸ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 116-7. ISBN 978-80-262-0030-7

⁵⁹ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 118. ISBN 978-80-262-0030-7

⁶⁰ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 120.

s těmito jevy bojovat, řešit je a předcházet jim. Pedagog volného času dokáže navozovat pozitivní atmosféru, aby byli jeho svěřenci v pohodě. Nesmí být psychicky nevyrovnaný a musí brát v úvahu režim dne a biorytmus každého dítěte a jeho aktivitu během dne. Volnočasové aktivity probíhají převážně v odpoledních hodinách po vyučování. Po obědě není vhodné zařazovat psychicky a fyzicky náročnou činnost. Vhodnější jsou rekreační a odpočinkové, které odstraní únavu z vyučování a z dlouhého sezení ve školní lavici. Náročnější zájmové aktivity je vhodné provádět až v druhé polovině odpoledne, kdy aktivita dětí už opět stoupá. V podvečerních hodinách je třeba poskytnout dětem opět odpočinek. Jiný režim dne probíhá ve školní družině, neboť zde děti tráví kromě odpoledne i časné ranní hodiny a jsou mnohdy nevyspalé a unavené. Jednotný režim není proto v družině ani možný. Skutečně volného času tak zbývá žákům opravdu velmi málo. Dětem je však vždy nutné poskytnout dostatek času k odpočinku a naučit je odpočívat účinně. Je dobré střídat činnosti náročné s méně náročnými a vézt děti k pohybu a také brát v úvahu určité výkyvy výkonnosti během dne. Při výchově ve volném čase jsou důležité prostory a jejich vybavení, které silně ovlivňují psychickou pohodu dětí. Tyto prostory by měly vyhovovat hygienickým pedagogickým a estetickým požadavkům. Nutná je čistota, větrání, teplota a vybavení nábytkem. Klubovny, herny, studovny a sportoviště pro volnočasové aktivity by měly připomínat domov, měly by tam být hračky a dost prostoru pro hry. Příjemné prostředí lze vytvořit iniciativním pedagogem, který s nápady, fantazií a pracovitostí vylepší společně s dětmi klubovnu pro volnočasové aktivity.⁶¹

Vychovatel a pedagog volného času se často dostává do konfliktu s rodiči svých žáků. Stává se to, když se zastane dítěte, kterému ostatní ubližují, posmívají se mu nebo dokonce šikanují. Rodiče výtržníka totiž neuvěří, že jejich ratolest páchá na kamarádovi křivdu a ohradí se proti tomu nařčení a svého potomka se zastávají. Tehdy musí vzdělaný pedagog vyřešit tuto náročnou situaci v mezilidských vztazích a musí použít účinnou formu jednání v tomto konfliktu. K těmto incidentům nedochází naštěstí často. Většina rodičů dokáže náležitě ocenit práci volnočasových pedagogů a o aktivity dětí ve volném čase se zajímají. Pro vychovatele volného času je proto významné dobré rodinné zázemí a kvalitní přátelské, rodičovské a kamarádské vztahy.⁶²

⁶¹ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 121-3.

⁶² HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 125.

3.3 Vedení zájmové činnosti dětí

Zájmová činnosti může být příležitostná nebo pravidelná. Ta první je organizovaná pedagogem a je časově vymezená. Není to průběžná činnosti, má stanovený začátek i konec. Do příležitostných činností můžeme zařadit místní soutěže, sportovní utkání, cyklistický závod, turnaje, výstavy dětských výrobků, přehlídky, výlety, exkurze, divadelní ochotnická představení, dětské karnevaly, diskotéky, vyrábění loutek a maňásků pro dětské přestavení pro děti z mateřské školy. Ve venkovském prostředí se můžeme setkat s masopustními maškarními průvody a vynášením morany na začátku jara. Příležitostná volnočasová činnost může probíhat v místním regionálním celostátním i mezinárodním měřítku. Naopak pravidelná docházka je podmínkou pravidelné zájmové činnosti organizované v kroužcích, souborech, klubech a oddílech.⁶³

Pravidelná zájmová činnosti se uskutečňuje celoročně v pravidelných intervalech jednou nebo několikrát za týden pod vedením kvalifikovaného vedoucího. Účastníci této zájmové činnosti pořádají pro své rodiče, sourozence a veřejnost výstavy, umělecká vystoupení, přehlídky nebo sportovní akce vždy na konci školního roku, kde je seznámí s výsledky a svými úspěchy.⁶⁴ Existuje i zájmová činnosti spontánní uplatňující se v přírodě, na hřišti přístupná všem dětem a nemá stanovený začátek ani konec. Dítě si může hrát samo nebo ve skupině podle okamžitého zájmu a pedagogicky ovlivňováno nepřímě. Jeli u těchto aktivit stanoven pedagogický pracovník, vystupuje pouze jako rádce nebo bezpečnostní prvek.⁶⁵ Volný čas se výchovně zhodnocuje nejprve v rodině, která představuje pro malé dítě prvotní prostředí jeho volnočasového života a výchovy. Rodina je vždy na počátku výchovy, vzdělávání a sociální ochrany. Podmínkou je dostatek času věnovaný rodiči dětem. Zájem rodiny o volný čas dětí podporují celoevropské instituce v Úmluvě o právech dítěte. Projekt žádá důstojnost dítěte, řešení konfliktů mírným způsobem, rovnoprávnost děvčat a chlapců a demokracií ve všech životních okruzích. Vedení zájmové činnosti dětí se po nástupu dítěte do školy přesunulo z rodiny do školských zařízení, neboť se od této vzdělávací a výchovné instituce předem očekává, že pro dítě vytvoří předpoklady pro úspěšný vstup do volnočasového života. Dobrovolná účast školáka na volnočasových aktivitách školy vytváří rozvoj jeho individuálních předpokladů pro rozvoj jeho zájmového vzdělávání. Volnočasové aktivity tak splňují vzdělávací a výchovnou funkci také kulturní a sociálně preventivní, dále regenerační, relaxační,

⁶³ HOFBAUER, B. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 144.

⁶⁴ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 21.

⁶⁵ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 56.

oddechové a kompenzační. Volnočasové aktivity školy v letech školní docházky odkryjí zájmy a nadání dětí a postupně dokáží rozvinout jejich trend až k budoucí profesi. Škola je s určitostí po rodině druhá nejdůležitější instituce v životě dětí.⁶⁶

Každý jedinec prochází během svého života určitým vývojem, jenž se odvíjí od sociokulturního prostředí, ve kterém žije, tzv. makroklimatu. Vývoj pak ještě souvisí s mezoklimatem, v němž záleží na jeho příslušnosti k určité národnosti a společenské vrstvě. Nejdůležitější pro vývoj osobnosti je ale mikroklíma. Do této sféry spadá rodina. Ta je nejužším společenským prostředím, které systematicky působí na osobnost potomka a snaží se o jeho trvalé formování.⁶⁷ Rodina zůstává pro dítě nadále prvním prostředím, které pro jeho volný čas vytváří příznivé podmínky. Žádoucím cílem každé rodiny by měl být poučený aktivní zájem o to, aby její děti mohly svůj volný čas prožívat bohatě a smysluplně na základě svého dobrovolného rozhodnutí a současně za citlivého vedení ze strany rodičů. Rodina jako podporovatel volnočasových aktivit může svoje děti učit přistupovat k volnému času tvůrčím přístupem a vytvářet postoje, které budou schopny v dospělosti uplatňovat po založení vlastní rodiny.⁶⁸ Proto je nejprospěšnější typ výchovy asertivní. Asertivní rodiče jsou totiž pevní v postojích, zásadoví a dítě ví, že se na ně může spolehnout. Tento styl výchovy však vyžaduje notnou dávku trpělivosti, jenž je často dětmi prověřována.⁶⁹

Děti se nejlépe učí nápodobou a podle toho, jak žili rodiče často v dospělosti, pokračují úplně stejně, buď v kladném, nebo negativním smyslu. Žádoucí výchova přece vede k pozitivnímu rozvoji osobnosti dítěte, měla by probíhat v milujícím a chápajícím rodinném prostředí. Rodiče musí při výchově uznávat individualitu dítěte a podle toho s ním jednat. Dítě by měli rodiče pokládat za svého partnera, ke kterému by měli mít neměnné, předem domluvené požadavky. Upřednostnění akční výchovy oproti slovní je také vnímáno jako účinnější. Rodiče by měli na dítě klást přiměřené požadavky, které souvisí se schopnostmi dítěte. Důležité je jeho schopnosti nepřeceňovat, ale ani nepodceňovat. Rodina by měla být pro děti základem jistoty a opory v životních situacích. V rodině by se mělo dítě naučit zodpovědnosti, samostatnosti, toleranci k druhým a komunikaci.⁷⁰ Ztotožňuji se s tím, že nejlepší pro dítě není odstraňování překážek z cesty, nýbrž podpora rodičů a učení, jak se s překážkami vypořádat.

⁶⁶ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 66.

⁶⁷ KRAUS, B. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2014. 113 s.

⁶⁸ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 61.

⁶⁹ BIDDULPH, S. *Proč jsou šťastné děti šťastné*. Praha: Portál, 2012. s.80

⁷⁰ PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava : Amosium servis, 1995. 156 s.

Znám rodinu v sousedství, která neustále pořádala večírky, dennodenně přijímala mnoho návštěv z okruhů svých známých, stále oslavovala a svým bujarým chováním rušila rodiny v blízkosti. Chlapec a dcera z této rodiny jsou již dospělí a mají své potomky. Situace je úplně stejná, neboť tito mladí rodiče se chovají zcela totožně jako jejich otec a matka a též si libují v neustálých posezeních s přáteli až do rána. Tato rodina měla čas na návštěvy, na děti už ne. Jiný model totiž neznaly a myslely si, že to tak chodí ve všech rodinách. Proto se v dospělosti chovají stejně. Z tohoto příkladu vyplývá, že na volný čas dětí v rodině jako zdroj pozitivních i negativních vlivů působí především objektivní podmínky života a výchovy dětí v rodině. A to její velikost a úplnost nebo později zakládání rodiny. Vliv má také realizace volného času uvnitř rodiny podmíněná zejména způsobem jejího života, postoji a výchovnou praxí rodičů vzhledem k dětem nebo časovými a hmotnými předpoklady vytvářenými pro volnočasovou činnost.⁷¹

⁷¹ ⁷¹ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 57.

4 EMPIRICKÉ ŠETŘENÍ

První úsek diplomové práce charakterizuje témata, která se přiblížila problematice volného času dětí mladšího školního věku. Praktická část se zabývá přípravou a provedením průzkumného šetření. Na počátku je stanoven cíl průzkumného šetření, dílčí cíle a dle nich jsou zformovány hypotézy. Nakonec jsou vylíčeny použité výzkumné metody a techniky sběru dat. Rovněž jsou popsána kritéria pro výběr výzkumného vzorku. Jako poslední následuje metoda zpracování a předložení výzkumných dat. Samotný výzkum spočívá ve výzkumných otázkách a hypotézách. Jejich formulace je důležitá pro úspěšné zvládnutí vytyčeného cíle.

Nezbytné bylo také specifikovat cíle empirické části, kdy nejdůležitější bylo zajištění spolupráce s vybranou základní školou v Pardubicích a s dostatečným vzorkem respondentů. Dále uskutečnit dotazníkové šetření a získat informace o vlivu rodiny na volný čas dětí. Popsat a zpracovat získaná data prostřednictvím testu dobré shody chí kvadrátu. Interpretovat výsledky výzkumu a provést závěrečnou komparaci.

4.1 Průzkumné cíle a stanovení hypotéz

Hlavním účelem výzkumného šetření je zjistit vliv rodiny na trávení volného času dětí mladšího školního věku. K tomuto účelu byly stanoveny následující dílčí cíle:

1. Zjistit, zda děti mladšího školního věku jsou ve výběru volnočasových aktivit více ovlivňovány rodiči než vrstevníky.
2. Zjistit, zdali s přibývajícím věkem dětí se snižuje jejich zájem o trávení volného času s rodiči.
3. Zjistit, zdali pohlaví dítěte souvisí s výběrem sportovní volnočasové aktivity.
4. Zjistit, zda úplná rodina poskytuje dětem více volnočasových aktivit.

Dle tématu a cíle práce byla zvolena ústřední hypotéza a k ní čtyři hypotézy zformulované na základě studia odborné literatury.

Ústřední hypotéza:

Nejsilnějším faktorem ovlivňujícím volný čas dětí mladšího školního věku je rodina.

Hypotéza č. 1 Děti mladšího školního věku jsou ve výběru volnočasových aktivit významnou měrou ovlivňovány rodiči.

Daný předpoklad jsem stanovila dle výzkumu NIDV, jenž tvrdí, že polovinu dětí ve věku šest až devět let při způsobu trávení volného času let značně ovlivňují jejich rodiče. Vrstevníci také hrají důležitou roli, avšak na rozdíl od rodičů neslouží jako vzor, ale spíše jako zdroj inspirace v ne zcela zásadních věcech.⁷²

Toto potvrzuje i odborná literatura, jež, uvádí, že děti mladšího školního věku potřebují být vedeny a kontrolovány dospělými. Nejsou totiž ještě vytrvalé, a kromě toho ani nedovedou odhadnout, jak dlouho by bylo třeba pracovat.⁷³ Rodina je důležitou součástí identity školáka mladšího věku, neboť dítě považuje svou příslušnost k rodině za samozřejmost, která funguje jako emoční zázemí i opora jeho osobní prestiže. Rodina zatím uspokojuje většinu jeho potřeb. Nejdůležitější vliv na trávení volného času má tedy rodina. Rodina se stává pro dítě prvotním nástrojem realizace jeho volnočasových aktivit. K jeho realizaci přispívají rodinné podmínky, ve kterých dítě vyrůstá a žije. Pro dítě je důležité teritorium rodiny, které představuje známou a bezpečnou oblast, kam se dítě denně vrací. Školní třída totiž nepředstavuje soukromé teritorium, neboť ji dítě sdílí s mnoha dalšími spolužáky, vždyť i lavice je mu jen propůjčena. Učitel jej může snadno přesadit jinam. Pro dítě mladšího školního věku je důležité sdílení života a trvalá přítomnost rodičů, kteří o něj mají zájem a jsou mu po ruce, když to potřebuje. Společně strávený volný čas s rodiči přispívá k pocitu vzájemnosti a vytváří jedinečné a smysluplné rodinné soužití. Rodiče a děti rády vzpomínají na společné výlety, společně strávenou dovolenou, na solavě narozenin a na ostatní společné zážitky s rodiči. Takto si rodina nahromaděním různých zážitků vytváří společnou historii, rodinný příběh a rodinné rituály, které rodiče a děti navždy spojuje. Dítě mladšího školního věku tráví nejraději volnočasové aktivity s rodiči a sourozenci, neboť pro něj představují samozřejmý zdroj emoční opory. Dítě školního věku

⁷² <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf>

⁷³ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Portál, 2005. s. 265.

si představuje, že takto tomu bude navždy, rozhodně by to považovalo za nejlepší řešení. V tom je jeho jistota, kterou mu soužití s rodiči a sourozenci přináší.⁷⁴ Každé dítě by mělo denně prožívat vlastní zážitek, neboť štěstí je vedlejším produktem jeho vlastní činnosti. Každodenní střetávání s realitou přivádí děti do zátěžových situací v rodině, ve škole i ve vrstevnické skupině. Tento stres pomáhá překonat zájmová činnost. A když je v ní dítě úspěšné, má i vyšší sebevědomí, předpoklady ke spokojenému trávení volného času mají děti, které účelně tráví volný čas, orientují se v možnostech smysluplného trávení volného času, umějí si vybrat zájmovou činnost podle svých dispozic, rozvíjejí i své zájmy v organizovaných i individuálních činnostech, rozvíjejí aktivní trávení volného času jako kompenzaci vůči stresu. A umějí odmítnout nevhodné nabídky pro trávení volného času.⁷⁵

Významnou měrou se rozumí víc jak padesát procent souhlasných odpovědí.

Hypotéza č. 2 S přibývajícím věkem dětí klesá jejich zájem o trávení volného času s rodiči.

Vymezení účastníků aktivit volného času podle věku nejsou ustálena a liší se ve vědních oborech, ve společenské i výchovné praxi. Nejširší definice dítěte poskytuje Úmluva o právech dítěte (OSN, New York, 20.11.1981).⁷⁶ V mladším školním věku jsou rodiče pro děti silnou autoritou a jejich názory dítě přijímá bez výhrad. Ochotně až nekriticky přijímá informace od dospělých zejména má-li k nim dobrý vztah. Pravdivost informací často ještě nedokáže posoudit.⁷⁷

Hra je dominantní činností u dětí mladšího školního věku. Obsah her souvisí s osobními zájmy a zájmovou činností. Pro rodiče je znalost her nezbytností, dokáží si je pro své děti vymýšlet a přizpůsobovat. Cenným zdrojem mohou být i vzpomínky na vlastní dětství. Mnohé z téměř zapomenutých her je možné opět uvést do života a úspěšně využít. Nejvýznamnější podmínky pro volnočasové aktivity mladších školních dětí je hračka plnicí zábavnou a výchovnou funkcí. Nejsou však nutné nákladné a atraktivní hračky. Stačí kamínky, špalíčky, provázky a hračky zhotovené z přírodnin. Po osmém roce života dítěte není už vliv rodinného prostředí k volbě volnočasových aktivit tak intenzivní, neboť vstupem do školy se u dítěte uvolňuje úzká vazba mezi dítětem a rodiči. Začínají se vyvíjet

⁷⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. s. 164-167.

⁷⁵ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 167.

⁷⁶ ⁷⁶ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 22.

⁷⁷ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 91.

vztahy uvnitř školní třídy a v rámci volnočasových seskupení. Děti snadno navazují kontakt a vytvářejí herní skupiny. Vztahy s kamarády jsou však ještě labilní. Dítě si vybírá kamarády často náhodně a nepodstatně. Vliv harmonického rodinného prostředí jako primární sociální skupiny je stále nenahraditelný a pro dítě nejdůležitější.⁷⁸

Při utváření hypotézy jsem vycházela z výzkumu NIDV, který zodpověděl, že důležitost rozhodujících osob se proměňuje s věkem, tedy pro nejmladší kategorii dětí jsou nejdůležitější rodiče, s přibývajícím věkem výrazně stoupá vliv kamarádů. Šedesát pět procent dětí ve věku třináct až patnáct let jsou již častěji s kamarády.⁷⁹

Hypotéza č. 3 Existuje statisticky významná závislost mezi pohlavím dítěte mladšího školního věku a výběrem sportovní volnočasové aktivity.

Na volný čas dětí v rodině jako zdroj pozitivních i negativních vlivů působí objektivní podmínky života a výchova dětí v rodině, její velikost a úplnost a pozdější zakládání rodiny. Vliv na realizaci volného času uvnitř rodiny jen podmíněn způsobem jejího života, postoji a výchovnou praxí rodičů vzhledem k dětem nebo časovými a hmotnými předpoklady vytvářenými pro volnočasovou činnost. Současná rodina však sama dlouhodobě prochází významnými změnami početností a složením vnitřních vztahů i postojů některých rodičů ke svým dětem, které se týkají jejich volného času. U některých rodin se tak projevují problémy a negativní jevy, které stěžují cestu jejich dětí k bohatému prožívání a plné realizaci volného času. Například rodina umožní synovi stát se fotbalistou, ale dcera zůstává doma, neboť se to pro děvče nehodí. Matka svou výchovou naviguje dívku k vaření, domácím a ručním pracím. Přípravenost rodičů umožňuje, aby v tomto ohledu nepůsobily direktivně ani liberálně, nýbrž aby byli spíše inspirátorem aktivit svých dětí a celé rodiny.⁸⁰

V rodině též existuje ženský a mužský svět, do něhož otec i matka s hrdostí a pýchou uvádějí své potomky. Mnozí moderní otcové zasvěcují své syny do ryze mužských záležitostí, jako je sport a pracovní činnosti. Matka má největší radost, když od ní dcera okouká návod na uklízení, když ji naučí šít, vařit a když ji může předat nějakou svou

⁷⁸ HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 91.

⁷⁹ <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/236-hodnotove-orientace-deti-ve-veku-6-15-le.html>

⁸⁰ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 57-8.

dovednost.⁸¹ Vždyť rodiče uvádějí své dítě do světa mužského nebo ženského i barvami oblečení či volbou hraček.⁸²

Daný předpoklad jsem také formulovala na základě výsledků studia NIDV Klíče pro život, které tvrdí, že zaměření volnočasových aktivit sice příliš nesouvisí s věkem, ale podle pohlaví dětí určité rozdíly zjistíme. Chlapci se oproti dívkám výrazně více věnují sportům, dále pak činnostem technickým a turistickým. Dívky pro změnu oproti chlapcům více navštěvují aktivity hudebně dramatické, vzdělávací a aktivity výtvarné či rukodělné.⁸³ Stejně tvrzení vyplývá také z výzkumu České děti venku, kde chlapci více navštěvují sportovní kroužky.⁸⁴

Hypotéza č. 4: Existuje statisticky významná závislost mezi množstvím volnočasových aktivit a úplnou rodinou.

Svobodné matky u nás mají sklon obracet se na sociální instituce a hledat u nich pomoc. Bytová i finanční situace těchto matek je horší než u žen vdaných, často k tomu přistupuje i soudní vymáhání výživného na dítě. Dítě svobodné matky – chlapec nemá k dispozici mužský vzor, který potřebuje ke sportu a volnočasovým aktivitám. Často svobodná matka svou situaci nezvládá a ohrožuje tak i vývoj dítěte.⁸⁵ Při posuzování sociálních vlivů ve volném čase hraje prvotní roli rodina. Rodiče jsou pro své děti prvními vzory. Děti se od svých rodičů učí žít určitým způsobem, napodobující jejich životní styl. Pro formování vztahu k volnému času je důležité, o jaký typ rodiny se jedná a jaký je způsob rodinného soužití. Jestli je rodina malá, velká, uzavřená, otevřená, jaký je věk rodičů a dětí, kolik mají dětí, jakého pohlaví a styl rodinné výchovy. Dále rozhoduje, jaké jsou zájmy rodičů a kolik finančních prostředků jsou rodiče koníčkům dětí ochotni věnovat.⁸⁶ Mladé rodiny s dětmi jsou však často oslabovány sociální nejistotou, kdy tito rodiče nebo dokonce jen jeden rodič musí v první řadě řešit existenční otázky. Finanční prostředky na trávení volného času s dětmi jsou proto nízké a tím neumožňují nákladné výlety, návštěvy zábavních parků či financování náročných zálib. V březnu 2019 se dle statistického úřadu rozvody dotkly

⁸¹ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha, 1994. s. 36.

⁸² GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999, s. 187

⁸³ <http://znv-old.nidv.cz/projekty/realizace-projektu/klice-pro-zivot/vyzkumy/realizace/deti-a-volny-cas>

⁸⁴ Nadace Proměny Karla Komárka. České děti venku : Reprezentativní výzkum, kde a jak tráví děti svůj čas. Nadace Proměny Karla Komárka [online] 5. 5. 2016. Dostupné z: <http://www.nadace-promeny.cz/cz/vyzkum.htm>

⁸⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Brno, 1997. s. 112.

⁸⁶ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. s. 29.

3,5 tisíce rodin s nezletilými dětmi z celkových 5,5 tisíc rodin, což představuje už 63 % rozvedených rodin s dětmi.⁸⁷ Výzkumem bylo zjištěno, že nejvýznamnějším faktorem při výběru volnočasových aktivit stále přetrvává jejich cena. Je to logické, jelikož u domácností s nižšími příjmy, tedy v neúplné rodině, by to znamenalo značnou finanční zátěž.⁸⁸

4.2 Použité výzkumné metody

Jako metoda kvantitativně orientovaného výzkumu bylo zvoleno dotazníkové šetření pro děti čtvrtých až pátých tříd základní školy. Dotazník je nejvíce používaný typ výzkumu zjišťování údajů od většího množství respondentů. Gavora charakterizuje dotazník jako písemné kladení otázek a získávání písemných odpovědí.⁸⁹ Podobně Skalková definuje dotazník jako metodu vhodnou pro hromadné získávání dat. Data jsou získávána anonymně, a tím dávají pravdivější odpovědi. Tato metoda je proto velmi výhodná. Na druhou stranu může být nevýhodná kvůli omezenému prostoru pro odpovědi respondentů. Z důvodů nabízených odpovědí, kdy jsou dotazovaní nuceni volit z nabízených odpovědí jednu možnost. Lze tomu předejít použitím otevřených nebo polouzavřených otázek.⁹⁰

Použit byl dotazník vlastní konstrukce, obsahuje uzavřené a polouzavřené otázky. Při jeho přípravě byla základní otázka nejprve rozčleněna do několika okruhů a každá z nich naplněna položkami. Respondent měl za úkol označit jednu nebo více nejvhodnějších odpovědí anebo mohl sám odpovědi doplnit, byly též zvoleny hodnotící škály.

Získané údaje lze matematicky zpracovat. Pro zpracování dat byly využity programy Microsoft Word a Excel. K analýze dat jsem ve své diplomové práci použila test dobré shody Chí kvadrát na hladině významnosti 0,01. Pro výpočet testového kritéria jsem vycházela z údajů v tabulce a grafů, které jsou uvedeny v příloze. Test slouží ke srovnání očekávaných teoretických a empirických četností.

Tento statistický test významnosti se používá především v případech, kdy rozsuzujeme, zda existuje souvislost nebo vztah mezi dvěma pedagogickými jevy, které byly změřeny na úrovni nominálního měření. Je často používán právě u zpracování výsledků dotazníkových šetření. Následně se formulují nulové i alternativní hypotézy a volí se hladina významnosti, podle níž se bude testování provádět. Testování významnosti se

⁸⁷ <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-1-ctvrtleti-2019>

⁸⁸ <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/I61-zdroje-informaci-a-kriteria-pri-vyberu-v.html>

⁸⁹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. s 163

⁹⁰ SKALKOVÁ, J. a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s. 86

provádí nejčastěji na hladině významnosti 0,05 či 0,01. Výsledky získané dotazníkovým šetřením se zaznamenávají do tabulky, zde hodnoty vyjadřují pozorované četnosti (P) respondentů, kteří odpověděli na jednotlivé otázky. Očekávané četnosti (O) byly spočítány tak, že byla násobena odpovídající marginální četnost v tabulce a tento součin byl nato dělen celkovou četností. Dále následuje postup, že se pro každé pole kontingenční tabulky vypočítá hodnota pro $(P-O)^2 / O$. Testové kritérium X^2 se následně vypočítá součtem všech hodnot $(P-O)^2 / O$ pro všechny pole tabulky. Vypočítaná hodnota X^2 je ukazatelem velikosti rozdílu mezi skutečností a nulovou hypotézou. Dále je nutné zvolit počet stupňů volnosti (f) vypočítaného testového kritéria. Stupeň volnosti se určí dle vztahu: $f = (r - 1) * (s - 1)$, kde r je počet řádků a s je počet sloupců v tabulce. Ve statistické tabulce (Příloha A) vyhledáme stupně volnosti s ohledem ke zvolené hladině významnosti, toto nám ukáže kritickou hodnotu testového kritéria. Ta se srovná s vypočítanou hodnotou testového kritéria a porovnáme, která hodnota je menší. Pokud je vypočítaná hodnota testového kritéria menší než hodnota kritická, nemůžeme odmítnout nulovou hypotézu. Tím můžeme tvrdit, že mezi odpověďmi na uvedené otázky není prokázána statisticky významná souvislost. Naopak kdyby byla hodnota testového kritéria větší nebo alespoň rovna než kritická hodnota z tabulek, tak bychom nulovou hypotézu odmítli.⁹¹

Dotazníková metoda byla zvolena účelově vzhledem k vysokému počtu dětí. Před provedením výzkumného šetření byl proveden předvýzkum na vzorku deseti respondentů, po tomto předvýzkumu byla jedna otázka v dotazníku upravena a lépe formulována, poněvadž nebyla respondentům úplně srozumitelná. Z tohoto důvodu byly otázky upraveny, aby byly formulovány jednoduše a stručně, aby též odpovídaly jejich věku. Časová dotace vyplnění dotazníku byla stanovena přibližně na dvacet minut. V průběhu vyplňování dotazníků byly přítomny třídní učitelky, které při nepochopení otázkám byly připraveny dětem pomoci s vyplněním nebo vysvětlením. Dětem bylo vysvětleno, že dotazník je anonymní. A v rámci ochrany osobních dat nebudou děti uvádět, o kterou školu se jedná. Což bylo již předem domluveno s vedením školy. Vytvořený dotazník byl použit přímo pro potřeby zvolené výzkumné sondy. Použité dotazníky ukázaly, zda mohou rodiče a rodina ovlivnit volný čas svých dětí.

⁹¹ CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. s. 91-94.

4.3 Průzkumný soubor a charakteristika respondentů

Výzkumným vzorkem pro účely dotazníkového šetření se stali žáci mladšího školního věku z prvního stupně vybrané základní školy ve městě Pardubice. Jedná se o děti ve věku devět až jedenáct let. Uvedená škola poskytuje úplné základní vzdělání v devíti ročnících. Tato škola nemá specializovanou třídu, a to ani pro děti se speciálními potřebami. Otázky v uvedeném dotazníku se vztahovaly hlavně k oblasti trávení volného času dětí s rodinou. Stanovené otázky pro děti v dotazníku byly vytvořeny tak, aby jejich odpovědi sytily výzkumnou sondu a tím naplnily cíl mé práce.

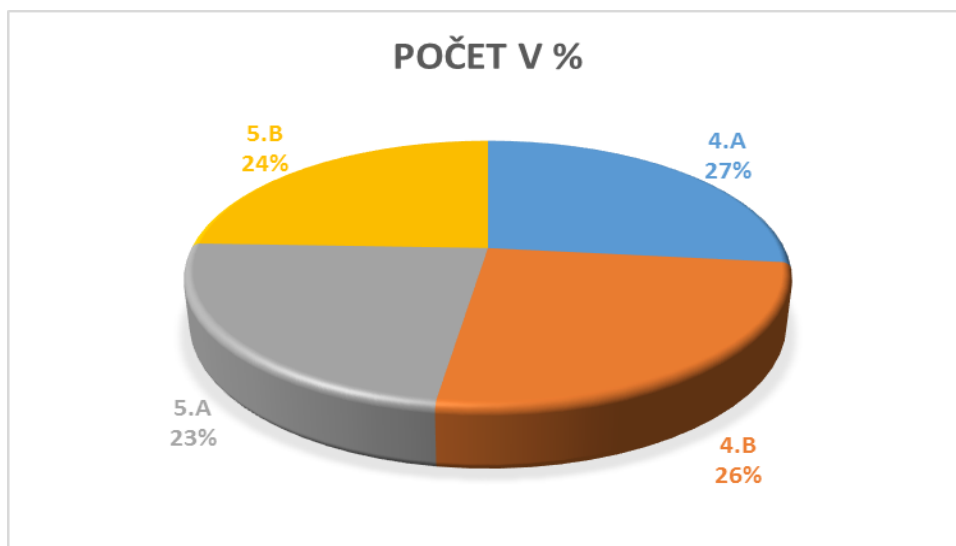
Výběr výzkumného vzorku byl záměrný, vyplýval ze stanovených cílů a výzkumných otázek této práce. Účastníky výzkumného šetření se stali žáci, kteří dochází do 4. až 5. třídy základní školy v Pardubicích. Děti, které se ocitají ve vývojové fázi tohoto školního věku, jsou charakteristické citovou vyrovnaností a stabilitou. Nachází se v klidové fázi vývoje a s rodiči mají většinou stabilní vztahy, proto z výzkumu mohu vyloučit riziko emoční nestability, která by mohla ovlivnit výpovědi dětí. Šesti až osmileté děti navštěvující první a druhý ročník základní školy silně ovlivňuje prostředí, vyučování, příprava na vyučování i činnosti, jimž se dítě věnuje ve volném čase. V tomto věku je dítě ještě dosti labilní a snadno se rozptýluje vedlejšími podněty. Kromě bezděčné pozornosti, která dítě méně vyčerpává, se vyvíjí i záměrná pozornost, její délka je ale kratší. Vzhledem k nestálé pozornosti je vhodné častěji střídát různé druhy a formy činností, neboť se tak děti méně unaví. Děti v tomto věku nemají zatím předpoklady k vytvoření skutečného kolektivu. Normální zdravé dítě mladšího školního věku je výrazně extrovertně zaměřeno, s touto skutečností souvisí značná šíře zájmů, které jsou však nestálé a dosti povrchní. Z toho vyplývá, že šesti až osmileté děti nemají ještě potřebu navštěvovat zájmové kroužky.⁹²

Výzkumný vzorek čítal 86 žáků, a to ze dvou čtvrtých a dvou pátých tříd. Dotazníky dětí, jež byly starší než jedenáct let, použity nebyly vzhledem k zachování hranice jedenáct let. Složení respondentů je uvedeno v následujících grafech a děleno podle třídy, pohlaví a věku.

⁹² HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 88-91.

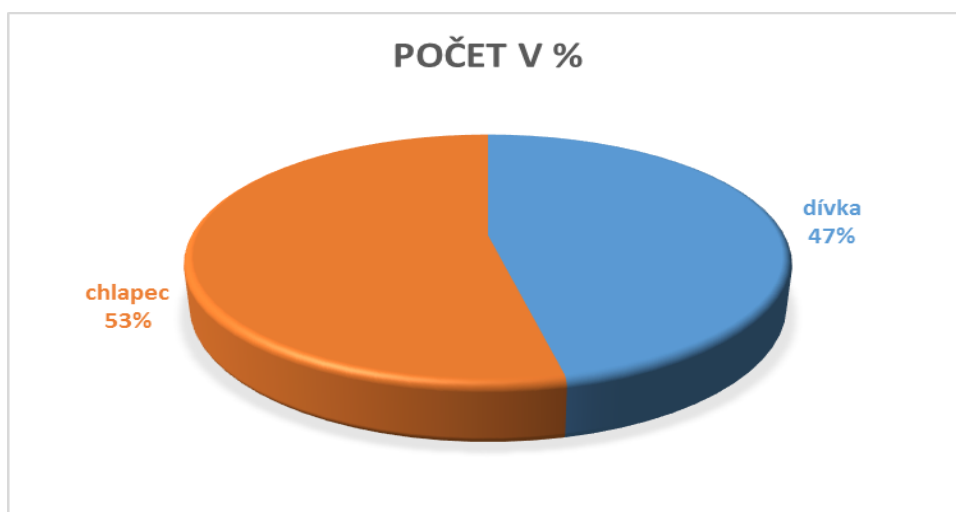
První graf znázorňuje dělení respondentů podle třídy, jež navštěvují. Tvoří jej 23 dětí ze třídy 4.A, dále 22 dětí z 4.B, 20 dětí z 5.A a 21 dětí z 5.B.

Graf 1 Respondenti podle třídy v %

Druhý graf ukazuje procentuální zastoupení dívek a chlapců. Výzkumný soubor z hlediska pohlaví tedy tvořilo 40 dívek a 46 chlapců.

Graf 2 Respondenti podle pohlaví v %

Dále byl výzkumný vzorek popsán v tabulce podle počtu dětí v určité věkové struktuře. Nejvíce byl zastoupen dětmi ve věku 10 let, které tvořily 49 % z celkového počtu respondentů. 23 % dětí prezentovalo věkovou skupinu 9 let, 28 % byly děti ve věku 11 let.

Tabulka 1 Věková struktura dětí

Věk žáků	Počet žáků v daném věku
9	20
10	42
11	24
Celkem	86

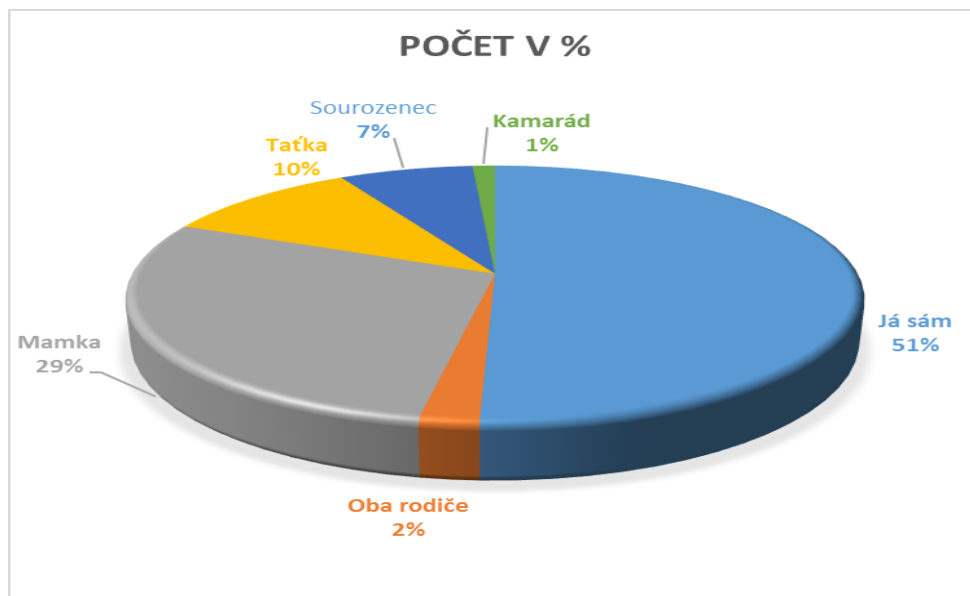
4.4 Testování hypotéz a vyhodnocení výsledků šetření

Zjištěné výsledky výzkumné sondy byly zpracovány do tabulek prvního stupně třídění a jsou prezentovány pomocí grafů uvedených v textové části. Vyhodnocené výsledky jsou rozděleny na informace týkající se trávení volného času a na informace získané ohledně rodinného prostředí.

Hypotéza č. 1 Děti mladšího školního věku jsou ve výběru volnočasových aktivit významnou měrou ovlivňovány rodiči.

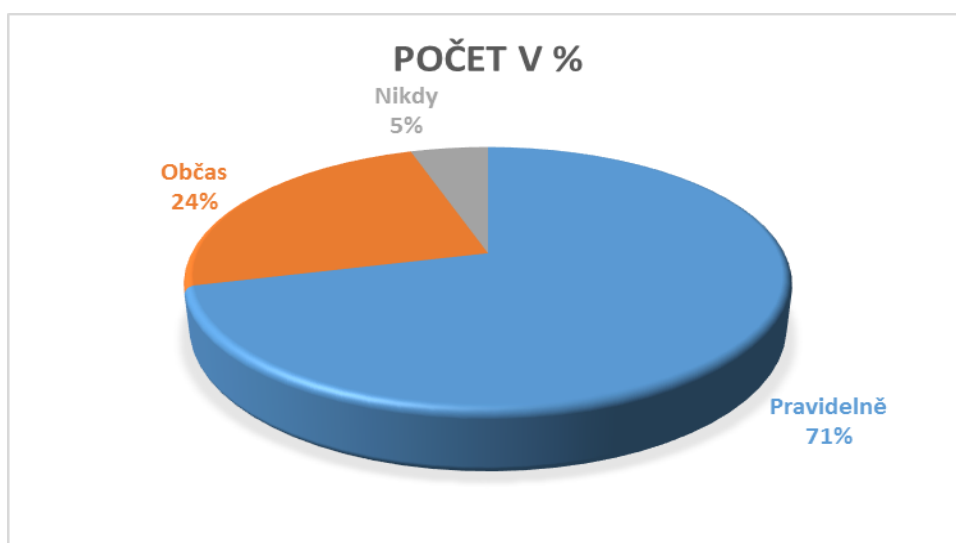
Tuto hypotézu sytily položky dotazníku číslo 3, 4, 5 a 6. Výsledky zjištění jsou uvedeny v grafech č. 3, 4, 5 a 6.

Graf 3 Kdo ti připravuje na každý den zábavu, hru, plán, program, činnost, co budeš odpoledne po škole dělat?

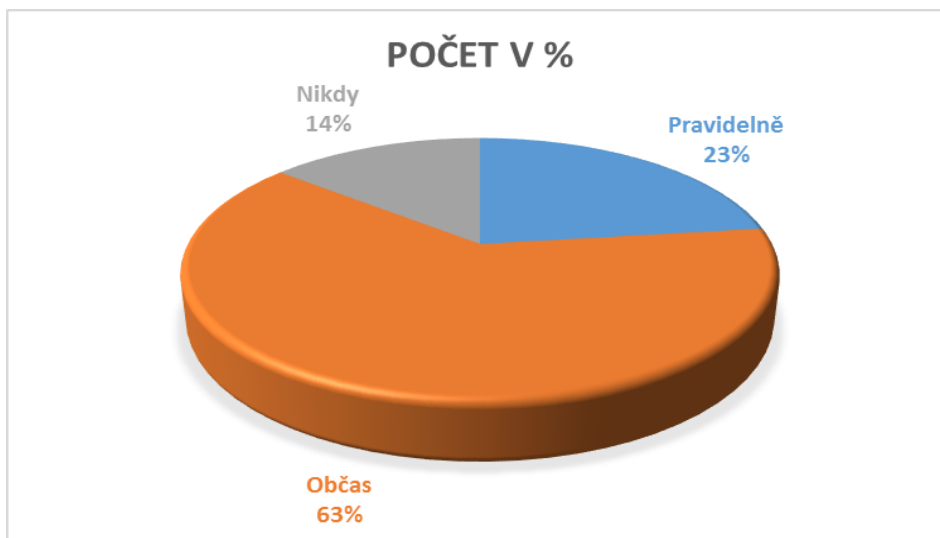
Z grafu číslo 3 plyne, že rodiče svým dětem nechávají při výběru volnočasových aktivit volnost a dají na jejich názor, 43 dětí (51 %) si totiž své kroužky může vybrat samo. Dvacet pět maminek představujících 29% vyberou dítěti kroužek samy, pouze devět otců zvolí svému dítěti kroužek (10%). Rodiče vybírají společně dětem kroužky pouze ve 2 případech (2 %). Kamarádi či vrstevníci ovlivňují výběr volnočasových aktivit pouze v jednom případě (1%) a sourozenec byl vzorem pro 6 dětí, to je 7% z celku. Předpoklad významnou měrou se nepotvrdil, jelikož cíl více jak 50% se neprokázal.

Graf 4 Ptají se tě rodiče, co by tě bavilo a co bys chtěl dělat nejraději?

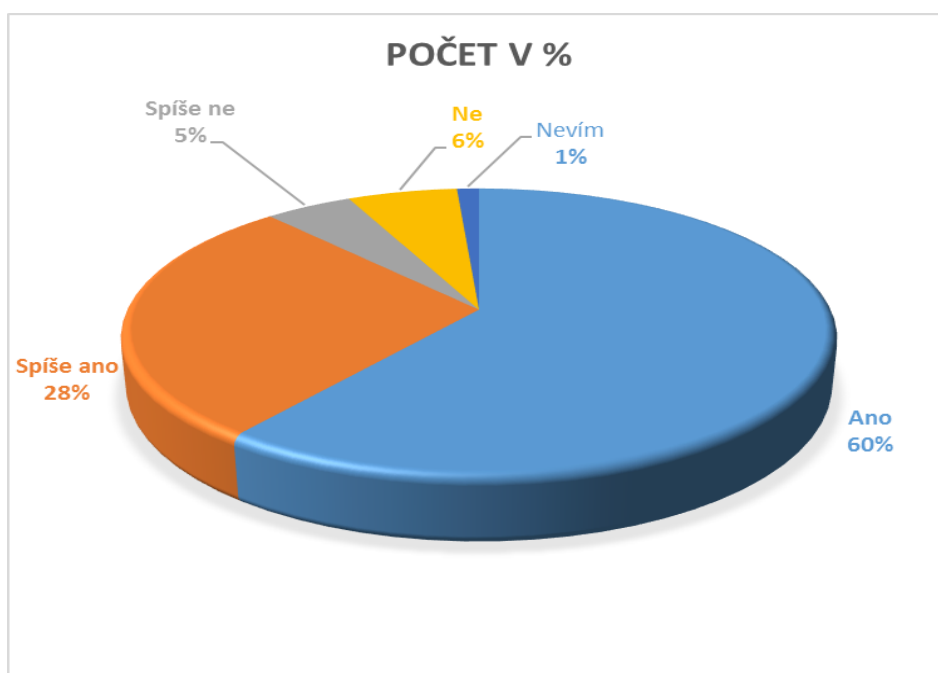
Z grafu číslo 4 vyplývá, že rodiče se pravidelně ptají šedesáti jedna dětí (71%), co by je bavilo a co by dělaly nejraději. Občas tuto otázku pokládají rodiče dvaceti dětí (24%) a nikdy rodiče pěti dětí (5%).

Graf 5 Plánují ti rodiče, co budeš dělat ve svém volném čase?

Na otázku, zda rodiče svým dětem plánují pravidelně volný čas, odpovědělo shodně 20 dětí. Naopak že nikdy zodpovědělo 12 dětí (14%). Nejčastější odpověď byla občas, na tom se shodlo 54 dětí (63%). V předchozím grafu sice převažuje odpověď, že rodiče dětí se jich pravidelně ptají, co by chtěly dělat, ale graf číslo 5 ukazuje, že jen dvacet tři procent rodičů volný čas pro své děti skutečně naplánuje.

Graf 6 Můžeš si sám vybrat kroužek, který by tě bavil?

Z grafu č. 6 je zřejmé, že 52 dětí (60%) si může samo vybrat kroužek, na nějž by chtělo docházet. Odpověď spíše ano zvolilo 24 dětí (28%). Zápornou odpověď spíše ne zaškrtnly pouze 4 děti (5%). Rodiče nedbají na názor dítěte v pěti případech (6%). Jeden respondent si nebyl odpovědí jistý, zvolil nevím (1%).

Závěr k H1: Podle zjištěných údajů můžeme prohlásit, že nadpoloviční většina dětí si může po škole zvolit, jak bude trávit svůj volný čas. Téměř tři čtvrtiny rodičů se totiž svých dětí ptají, jak chtějí trávit volný čas a co by je bavilo. Pouze pětina rodičů pravidelně plánuje volný čas dětem, nadpoloviční většina nechává dětem ve výběru svobodu. Dítě si samo může vybrat kroužek, který by ho bavil, v šedesáti procentech. Z těchto důvodů není H1 přijata jako platná.

Hypotéza č. 2 S přibývajícím věkem dětí klesá jejich zájem o trávení volného času s rodiči.

H₂₀: Mezi věkem dítěte a tím, kdo dítě ovlivní při výběru jeho volnočasové aktivity, neexistuje statisticky významná závislost.

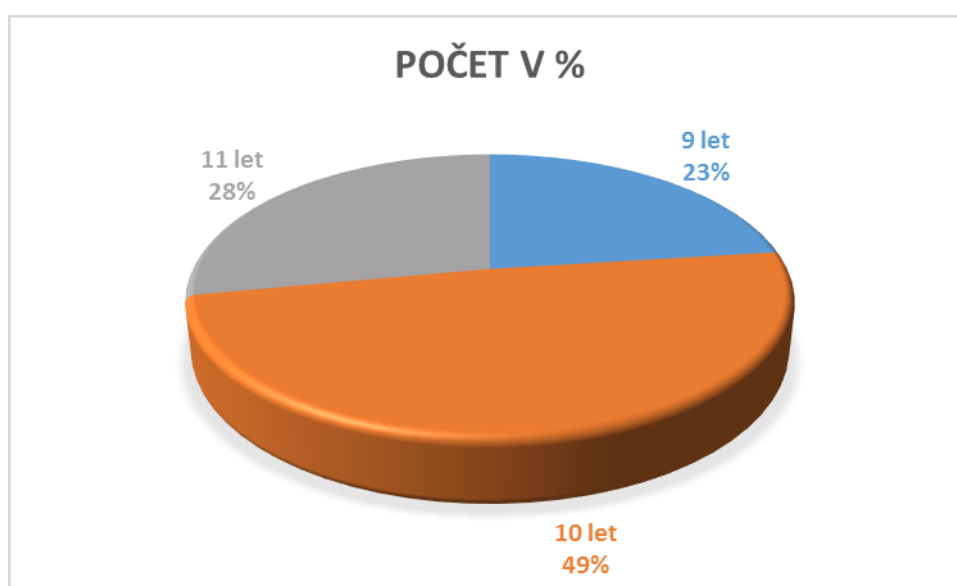
H_{2A}: Mezi věkem dítěte a tím, kdo dítě ovlivní při výběru jeho volnočasové aktivity, existuje statisticky významná závislost.

Druhá hypotéza byla testována statisticky a byla zde ověřována závislost mezi přibývajícím věkem dětí a jejich zájmem o trávení volného času s rodiči. Sytily ji položky číslo 1, 7, 8, 9 a 10. Položka číslo jedna zobrazena v tabulce č. 1. Při vyhodnocování jsem zvolila testové kritérium - Test dobré shody chí-kvadrát, a to na hladině významnosti 0,01. Pro výpočet testového kritéria jsem vycházela z údajů v tabulce č. 3 a 4, také z grafů č. 6, 7, 8 a 9.

Tabulka 2 Pohlaví dítěte dle věku

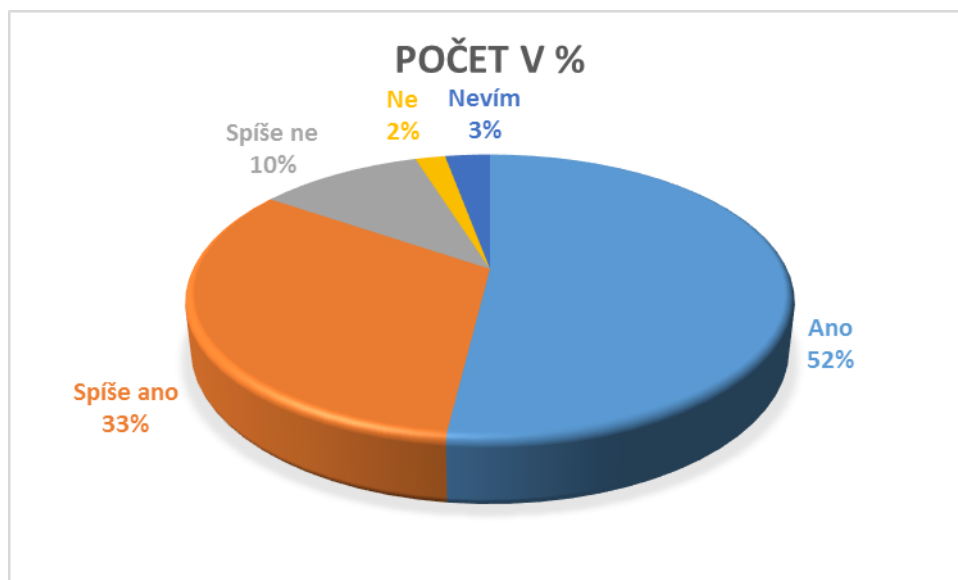
Věk	Pohlaví		Celkem
	Dívka	Chlapec	
9	10	10	20
10	19	23	42
11	11	13	24
Celkem	40	46	86

Graf 7 Kolik je ti let?

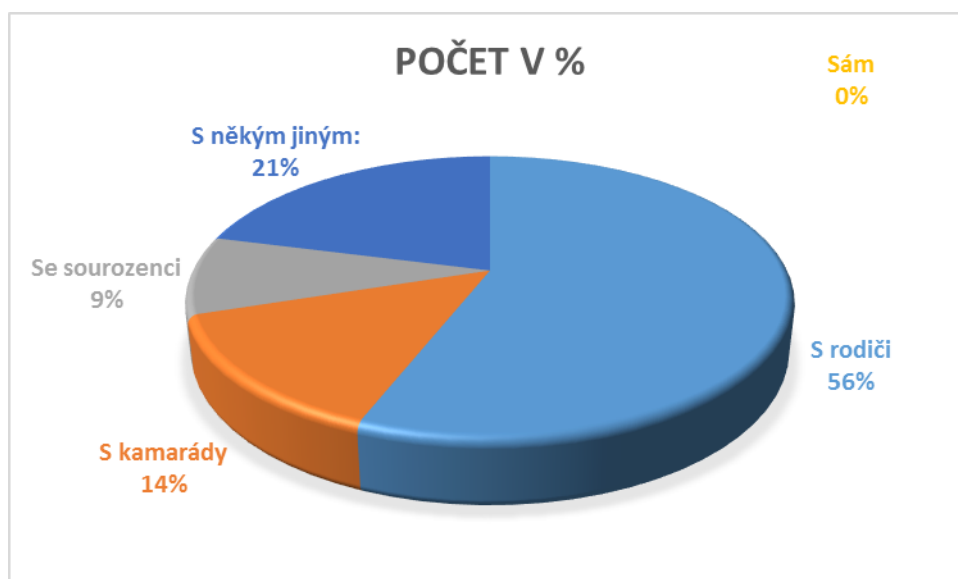
Dotazníkového šetření se zúčastnilo 49% dětí ve věku deseti let, 28% ve věku jedenáct let a 23% ve věku devět let.

Graf 8 Je pro tebe volný čas s rodinou důležitý?

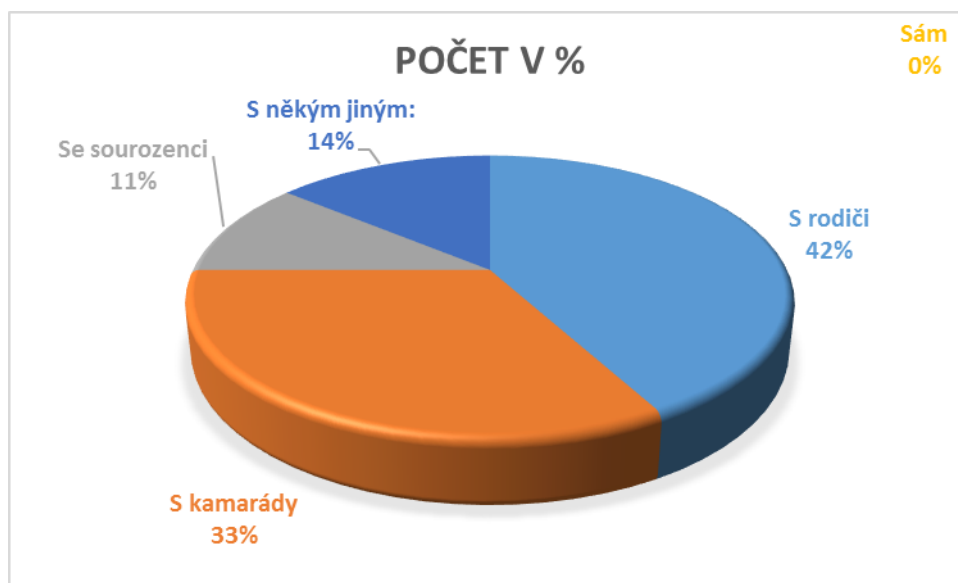
Z grafu číslo 7 je patrné, že pro děti mladšího školního věku je trávení volného času s rodinou důležité, jelikož ano uvedlo 46 dětí (52%) a spíše ano 25 respondentů (33%). Naopak pro 2 děti (2%) trávení volného času s rodinou není důležité a pro 10 dětí (10%) spíše ne. Odpověď nevím, nepřemýšlel jsem o tom, zvolily 3 děti (3%).

Graf 9 S kým bys jel raději na výlet?

Z grafu číslo 8 vidíme, že nejčastější odpověď, s kým by dítě chtělo jet na výlet, byla s rodiči. Tu zvolilo 48 dětí (56%). Dále byla zvolena odpověď s někým jiným, kdy 18 dětí dopisovalo například celá rodina či s rodiči i sourozenci. S kamarády by jelo 12 dětí (14%), se sourozenci jen osm respondentů (9%). Žádné dítě by nechtělo jet samo.

Graf 10 S kým bys šel raději do kina?

Z grafu číslo 9 vyplývá, že 36 respondentů (42%) by nejraději šlo do kina s rodiči. Oproti předchozímu grafu se zvýšila odpověď s kamarády, tu zaškrtno 28 dětí (33%). Odpověď s někým jiným zvolilo 12 dětí (14%). Dvě děti se k této otázce konkrétně vyjádřily, že by nejraději šly s mamkou, se svojí kamarádkou a její mamkou. Se sourozenci by si vyšlo 10 dětí (11%) a samo by nechtělo jít žádné.

Tabulka 3 Preference dětí při trávení času s rodiči

Raději bys byl doma s rodiči než chodil do kroužku nebo ven s kamarády?	Věk dětí			Celkem
	9	10	11	
Ano	9	14	5	28
Ne	2	6	4	12
Někdy	8	19	12	39
Nevím	1	3	3	7
Celkem	20	42	24	86

Interpretace: Hypotéza byla testována na hladině významnosti 0,01. Nejprve byla vypočtena hodnota testového kritéria $\chi^2 = 2,863$ a následně byla porovnána s kritickou hodnotou vzhledem ke stupni volnosti. Při porovnání vypočítané hodnoty s příslušnou kritickou hodnotou zvoleného testového kritéria $\chi^2_{0,01}(6) = 16,812$ jsem dospěla k závěru, že vypočítaná hodnota $\chi^2(2,863)$ je menší než kritická (16,812) a proto přijímám H_0 a odmítám H_A na hladině významnosti 0,01.

Výpočet stupně volnosti (f) a nalezení kritické hodnoty: $f = (\text{řádky} - 1) * (\text{sloupce} - 1) = (4 - 1) * (3 - 1) = 6$. stupeň volnosti

$\chi^2 = 2,863 < 16,812 = \chi^2_{0,01}(6)$ Přijímáme nulovou H (při hladině významnosti 0,01).

Závěr k H2: Podle zjištěných údajů nelze prohlásit, že věk dítěte určuje, kdo ho ovlivní při výběru jeho volnočasové aktivity. Tudíž H_{20} je přijata jako platná a odmítnuta H_{2A} .

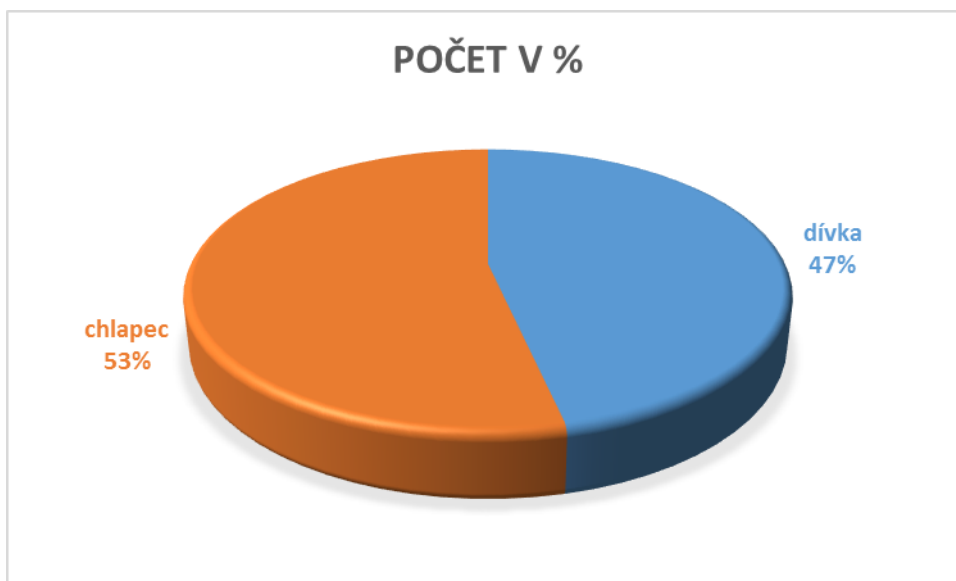
Hypotéza č. 3 Existuje statisticky významná závislost mezi pohlavím dítěte mladšího školního věku a výběrem sportovní volnočasové aktivity.

H_{30} : Pohlaví dítěte nedeterminuje výběr sportovní volnočasové aktivity.

H_{3A} : Pohlaví dítěte determinuje výběr sportovní volnočasové aktivity.

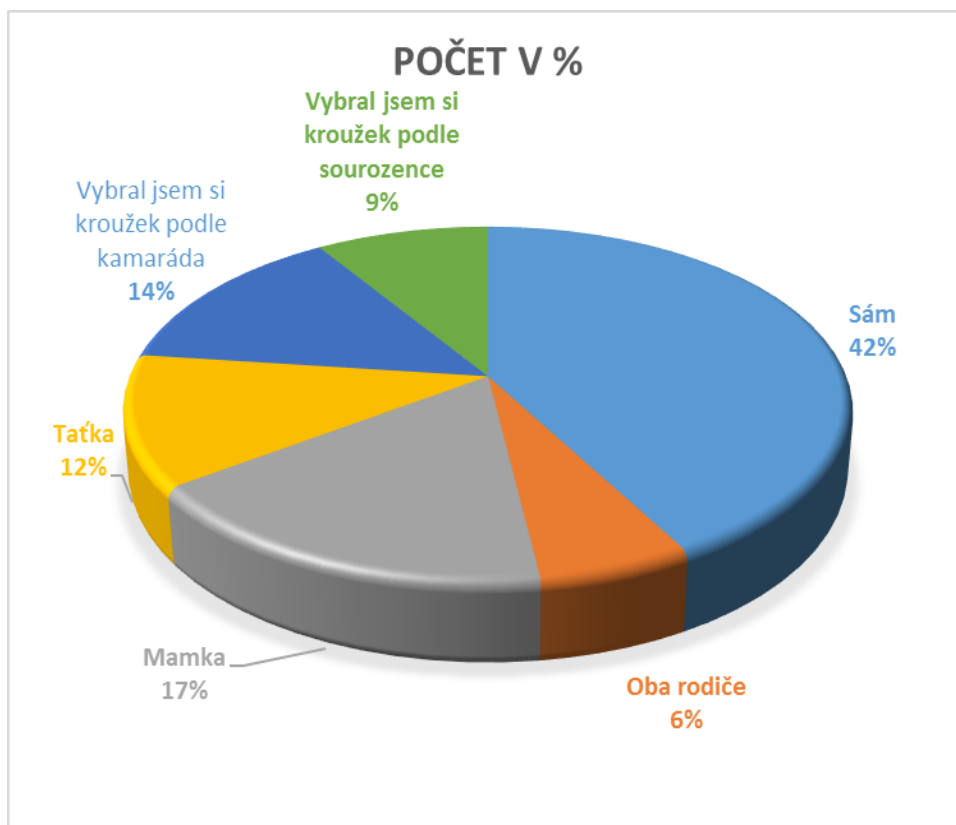
Hypotéza byla testována statisticky a byla zde ověřována závislost mezi pohlavím dítěte a tím, jakou volnočasovou aktivitu si zvolí. Hypotéza byla sycena položkami číslo 2, 11, 12 a 13. Druhá položka dotazníku je zobrazena v grafu číslo 2, výzkumný vzorek tvoří 40 dívek a 46 chlapců. Při vyhodnocování bylo zvoleno testové kritérium - Test dobré shody chí-kvadrát, a to na hladině významnosti 0,01. Pro výpočet testového kritéria jsem vycházela z údajů v tabulce č. 5 a grafů č. 10, 11 a 12.

Graf 11 Respondenti podle pohlaví v %

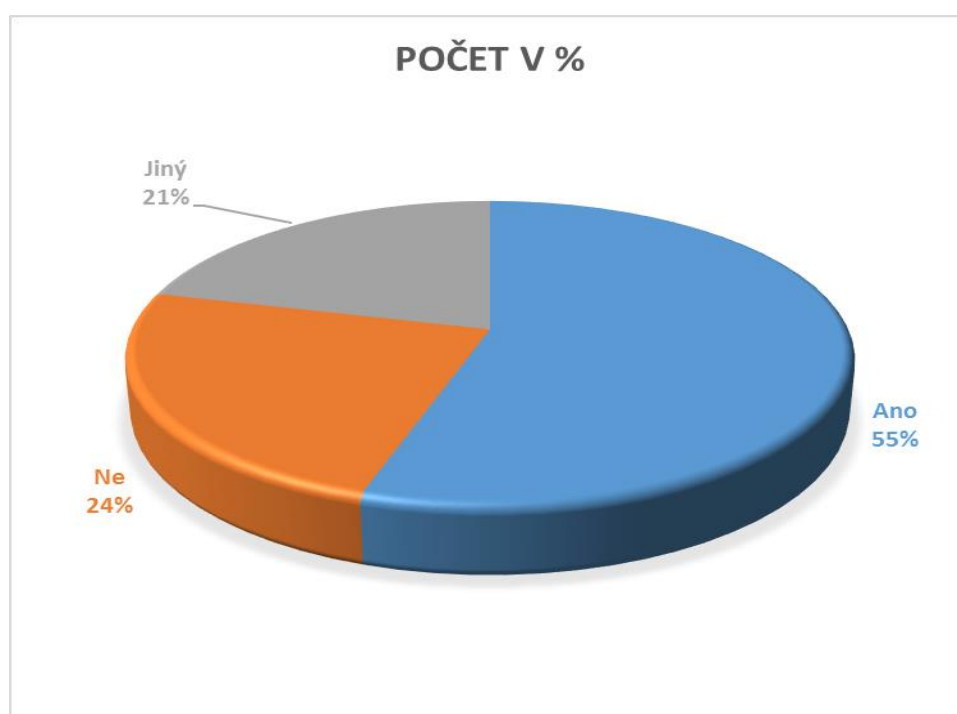
Dotazník vyplňovalo 40 dívek, což představuje 47%. Chlapců se účastnilo 46, to je 53%.

Graf 12 Kdo ti tento kroužek vybral?

Z grafu je zřejmé, že 36 rodičů (42%) nechá své dítě vybrat kroužek samo. V patnácti případech dítěti kroužek zvolila matka (17%), jen v dvanácti případech kroužek vybral otec (12%). V pěti případech se shodli oba rodiče, což představuje jen 6%. Na výběr kroužku mají také vliv kamarádi, kdy si 12 dětí zvolilo kroužek dle kamaráda, to je 14%. Osm dětí se nechalo inspirovat svým sourozencem, ti představují 9%.

Graf 13 Řekl bys rodičům, kdybys chtěl chodit na jiný kroužek?

Z výsledku grafu vyplývá, že 47 dětí, tj. 55%, by se nebálo říct svým rodičům, kdyby chtělo chodit na jiný kroužek. Naopak 21 dětí, představující 24%, by rodičům určitě neřeklo, že by chtěli navštěvovat jiný kroužek. Jinou možnost zaškrtno 21%, to je osmnáct dětí. Některé vypsaly i konkrétní odpověď, jako například rodiče by se zlobili, nechtějí je zklamat, kroužek byl moc drahý i odpověď nevím.

Tabulka 4 Účast na kroužcích dle pohlaví dítěte

Jaký kroužek navštěvuješ?	Pohlaví dítěte		Celkem
	Dívka	Chlapec	
Sportování, cvičení, sportovní hry	4	17	21
Tancování, aerobik, mažoretky	20	3	23
Vyrábění, keramika, kreslení, modelování	7	3	10
Zpívání, hraní na hudební nástroj	6	10	16
Učíme se cizí jazyk, (angličtina, němčina, ...)	2	4	6
Počítačový	0	2	2
Přírodovědný, turistický	0	2	2
Žádný	1	4	5
Jiný	0	1	1
Celkem	40	46	86

Interpretace: Hypotéza byla testována na hladině významnosti 0,01. Nejprve byla vypočítána hodnota testového kritéria $\chi^2 = 68,058$ a následně byla porovnána s kritickou hodnotou vzhledem ke stupni volnosti. Při porovnání vypočítané hodnoty s příslušnou kritickou hodnotou zvoleného testového kritéria $\chi^2_{0,01}(8) = 20,09$ jsem dospěla k závěru, že vypočítaná hodnota $\chi^2 (68,058)$ je větší než kritická (20,09) a proto odmítám H_0 a přijímám H_A na hladině významnosti 0,01.

Výpočet stupně volnosti (f) a nalezení kritické hodnoty: $f = (\text{řádky} - 1) * (\text{sloupce} - 1) = (9 - 1) * (2 - 1) = 8$. stupeň volnosti

$\chi^2 = 68,058 > 20,09 = \chi^2_{0,01}(8)$ Přijímáme alternativní H (při hladině významnosti 0,01).

Závěr k H3: Podle zjištěných údajů lze prohlásit, že pohlaví dítěte určuje výběr volnočasové aktivity. Tudíž H_{30} je odmítnuta a H_{3A} je přijata jako platná.

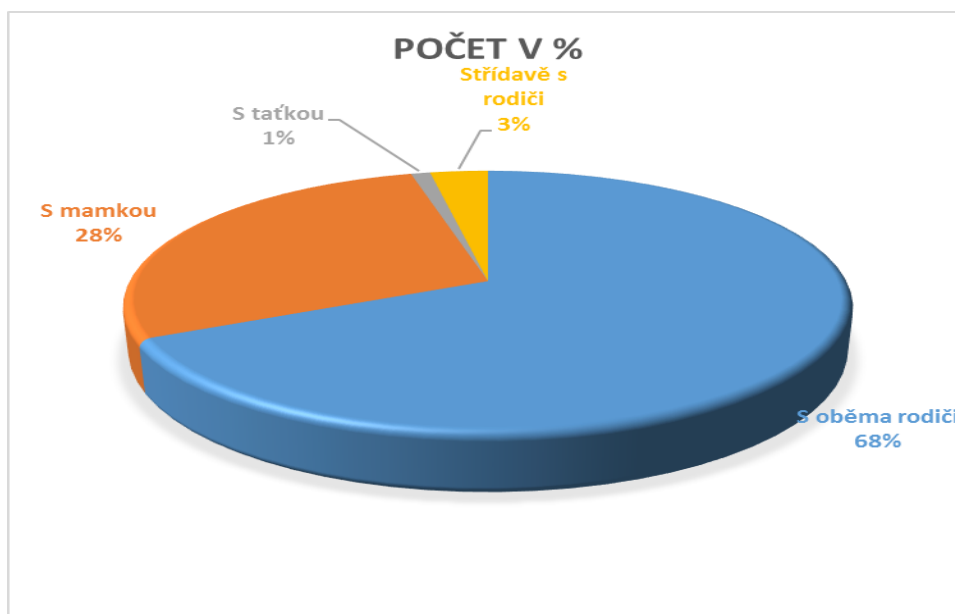
Hypotéza č. 4: Existuje statisticky významná závislost mezi množstvím volnočasových aktivit a úplnou rodinou.

H₄₀: Úplná rodina neurčuje množství volnočasových aktivit.

H_{4A}: Úplná rodina určuje množství volnočasových aktivit.

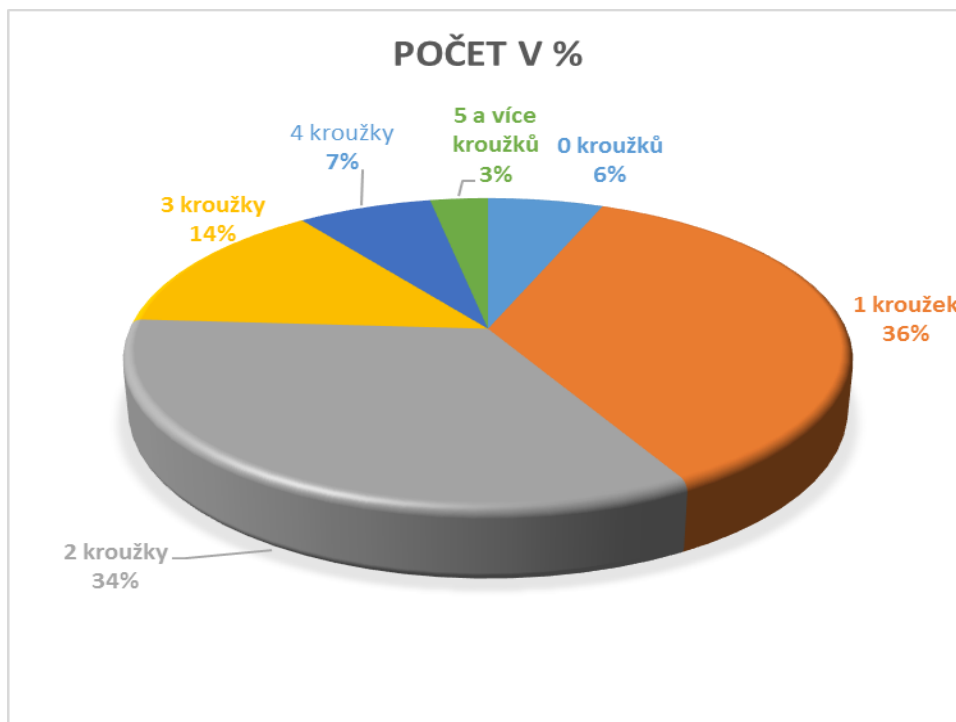
Poslední hypotéza byla také statisticky testována. Byla zde ověřována závislost mezi počtem volnočasových aktivit a tím, zdali dítě žije v úplné rodině. Hypotéza byla sycena položkami číslo 14, 15, 16 a 17. Při vyhodnocování bylo zvoleno testové kritérium - Test dobré shody chí-kvadrát, a to na hladině významnosti 0,01. Pro výpočet testového kritéria jsem vycházela z údajů v tabulce č. 6 a grafů č. 13, 14, 15 a 16.

Graf 14 S kým bydlíš doma?

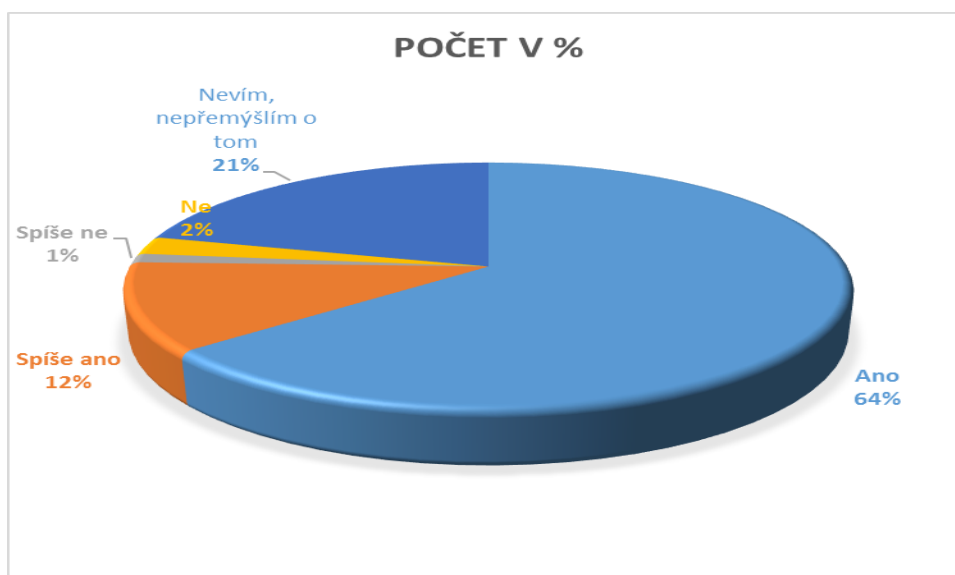
S oběma rodiči bydlí 59 dětí, což je vysokých 68%. V neúplné rodině jen s matkou žije 23 dětí (28%), s otcem pouze jedno dítě (1%). Tři rodiny provozují střídavou péči (3%).

Graf 15 Kolik navštěvuješ kroužků?

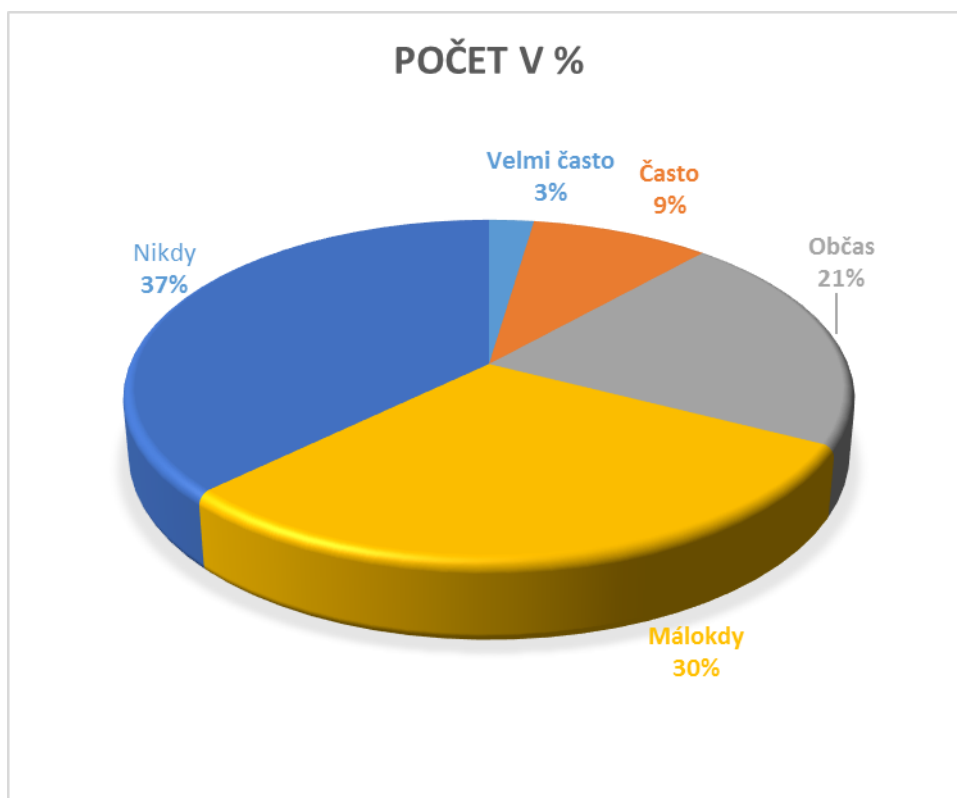
Z výsledků grafu č. 14 vyplývá, že 31 dětí, což představuje 36%, navštěvuje pouze jeden kroužek. O něco nižší počet 29 dětí, což je 34 %, navštěvuje dva zájmové kroužky. Tři kroužky navštěvuje 12 dětí zastupující 14%. Šest dětí, 7%, navštěvuje čtyři kroužky, do pěti a více kroužků chodí 3 děti (3%). Posledních pět dětí (6%) z dotazovaných respondentů nedochází do žádného kroužku. Z uvedených výsledků je patrné, že organizovaná zájmová činnost dětí má stále místo v trávení volného času.

Graf 16 Jsi spokojený s trávením svého volného času?

Na otázku, zda je dítě spokojeno s trávením volného času, odpovědělo 55 dětí kladně (64 %). Spíše ano zaškrtno 10 dotázaných dětí (12 %). Objevilo se i 18 dětí (21%), které o tom nepřemýšlí a 2 děti (2%) spokojeny nejsou. Jedno dítě označujíc položku spíše ne si není jisté, to představuje 1%.

Graf 17 Nudíš se ve svém volném čase?

Z grafu číslo 16 vidíme, že 32 dětí (37%) se nenudí nikdy, málodky uvedlo 26 dětí (30%). Na odpovědi občas se shodlo 18 dětí, to je 21%. Bohužel některé děti neví, co s časem a nudí se. Často se nudí 8 dětí (9%) a velmi často 2 děti (3%). Dobré je, že volba velmi často byla nejméně častá odpověď, kterou zaškrtnly pouze dvě děti.

Tabulka 5 Počet volnočasových aktivit v závislosti na úplné rodině

S kým doma bydlíš?	Počet kroužků						Celkem
	0	1	2	3	4	5 a více	
S oběma rodiči	1	21	22	7	5	3	59
S mamkou	2	9	7	5	0	0	23
S tatškou	1	0	0	0	0	0	1
Střídavě s rodiči	1	1	0	0	1	0	3
Celkem	5	31	29	12	6	3	86

Interpretace: Hypotéza byla testována na hladině významnosti 0,01. Nejprve byla vypočtena hodnota testového kritéria $\chi^2 = 8,992$ a následně byla porovnána s kritickou hodnotou vzhledem ke stupni volnosti. Při porovnání vypočítané hodnoty s příslušnou kritickou hodnotou zvoleného testového kritéria $\chi^2_{0,01}(15) = 30,578$ jsem dospěla k závěru, že vypočítaná hodnota $\chi^2(8,992)$ je menší než kritická (30,578) a proto přijímám H_0 a odmítám H_A na hladině významnosti 0,01.

Výpočet stupně volnosti (f) a nalezení kritické hodnoty: $f = (\text{řádky} - 1) * (\text{sloupce} - 1) = (4 - 1) * (6 - 1) = 15$. stupeň volnosti.

$\chi^2 = 8,992 < 30,578 = \chi^2_{0,01}(15) \dots\dots$ Přijímáme nulovou H (při hladině významnosti 0,01).

Závěr k H4: Dle zjištěných údajů nelze prohlásit, že úplná rodina dítěte determinuje množství volnočasových aktivit. A proto H40 je přijata jako platná a odmítnuta H4A.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo zjistit vliv rodiny na trávení volného času dětí mladšího školního věku. Diplomová práce měla teoreticko-empirický charakter. Teoretická část charakterizovala pojmy související s diskutovanou problematikou, jako jsou rodina, dětství dětí mladšího školního věku a volný čas. V rodině byly vyzdviženy její funkce a znaky, popsána současná rodina a její vnitřní struktura. Práce se dále věnuje volnému času dětí mladšího školního věku, funkci a faktorům volného času a jeho náplni. Značný důraz byl položen na vymezení pojmu rodiny jako prvotní realizace volného času dětí i vytváření příslušných návyků. Dále jsem obecně charakterizovala definici volného času, který jsem vztáhla k uvedenému tématu rodiny a jejího vlivu na volný čas dítěte. V teoretické části byl vymezen i prostor pro oblast témat týkajících se dětí mladšího školního věku, jako utváření vztahu mezi vychovávaným a vychovávajícím, dále výchova ve volném čase a v neposlední řadě i vedení zájmové činnosti dětí.

V práci jsem si stanovila cíl již na začátku, podle něž byly v praktické části vytvořeny hypotézy. A na ty jsem prostřednictvím dotazníkového šetření sbírala odpovědi. Také jsem se věnovala charakteristice použitých výzkumných metod, průzkumného souboru a rovněž profilu respondentů. Na základě výsledků realizovaného dotazníkového šetření byl diskutován vliv rodiny na volný čas dětí mladšího školního věku. Zpracovala jsem a vyhodnotila data získaná z dotazníků. Následně jsem vyhodnotila hypotézy a interpretaci výzkumného šetření.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že polovina rodičů dětí na základní škole v Pardubicích nechávají svým dětem při volbě volnočasových aktivit svobodu a zajímá je jejich úsudek. Čtyřicet tři dětí si totiž mohou samy zvolit svou činnost. Naprostá většina rodičů se pravidelně ptá svých ratolestí, co by je bavilo a co by dělaly nejraději, ale už jen několik z nich pravidelně plánuje volný čas pro své děti. Spíše přejímají roli poradce či koordinátora. To potvrzuje výrok, že rodiče dají na názor svých potomků a nesnaží se každodenně zasahovat do jejich volného času a určovat jim způsob trávení volného času. Zaměřila jsem se také na to, jak důležité je pro děti trávit svůj volný čas s rodiči. Z šetření vyplynulo, že by děti rády na výlety jezdili s rodiči, také byly zaznamenány odpovědi společně s rodiči i sourozenci. Pozitivní zjištění z empirické části je dozajista to, že pro nadpoloviční většinu dětí je důležité trávení volného času s rodinou. Z dotazníků také vyplynulo, že organizovaná volnočasová činnost dětí má v současnosti značný význam. K nejpoblárnějším volnočasovým chlapeckým činnostem patří sportování a sportovní hry,

pro dívky je to tancování, aerobik či mažoretky. K atraktivním činnostem také patří hra na hudební nástroj. Naopak výjimečně děti zajímá kroužek jazykový, přírodovědný či počítačový. Za kladné považuji to, že pouze zanedbatelný počet dětí nenavštěvuje žádný zájmový kroužek. Průzkum sympaticky ukázal, že neúplná rodina nemá vliv na množství volnočasových aktivit dítěte. Děti nejčastěji navštěvují kroužek jeden či dva, jen nepatrná část dětí nemá žádnou zájmovou činnost. Za překvapivé považuji, že tři děti dochází na pět nebo více kroužků. Takto nabitý program pro děti mladšího školního věku nepovažuji za přínosný, ale naopak za zátěž. Na otázku, zda jsou spokojeny s trávením volného času, děti odpovídaly v převážné většině ano a nic by neměnily. Jen desetina dětí o tom nepřemýšlela, a mizivá část spokojená není.

Po vypracování této práce jsem přesvědčena o tom, že může poskytnout inspirativní podnět pro další výzkumy. Zajímavým tématem by mohlo být zahrnutí rodičů do tohoto výzkumného šetření a získat tak jejich pohled na tuto problematiku. Stanovený cíl diplomové práce se podařilo splnit, jelikož jsem zmapovala vliv rodiny na trávení volného času dětí mladšího školního věku dané základní školy. Volný čas dětí mladšího školního věku v souvislosti s rodinou a rodinným prostředím je stále diskutovatelné a aktuální téma, avšak z pohledu některých rodin opomíjené. Proto vznikla tato práce, aby napomohla rodičům uvědomit si, jak je důležité trávit se svými dětmi co nejvíce času.

SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY

BIDDULPH, Steve. *Proč jsou šťastné děti šťastné*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 139. ISBN 978-80-7367-864-7

BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 116

BOWLBY, John. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2010. s. 356. ISBN 978-80-7367-670-4

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. s. 207. 978-80-7315- 185-0

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999, 595 s. ISBN 80-7203- 124-4

HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 239. ISBN 978-80-262-0030-7

HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. s. 240. ISBN 978-80-262-0030-7

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha:Portál, 2004. s. 173. ISBN 80-7178-927-5

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4

KLAPILOVÁ, Světlá. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. s. 63. ISBN 80-7076-669-8

KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno : Paido, 2011. 101 s. ISBN 978-80-7315-223-9

KRAUS, Blahoslav – POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno, 2001. s. 199. ISBN 80-7315-004-2

KRAUS, Blahoslav. *Sociální aspekty výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. s. 165. ISBN 80-7041-135-X

KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. s. 157. ISBN 978-80-7435-411-3

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha, 2008. s. 215. ISBN 978-80-7367-383-3

KRAUS, Blahoslav et al. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 246. ISBN 978-80-7435-544-8

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s. 223. ISBN 80-04-25236-2

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. s. 98. ISBN 80-85282-83-6

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. s. 144. ISBN 80-85850-24-9

MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost. Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha : Portál, 2002. s. 207. ISBN 80-7178-624-1

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. s. 251. ISBN 80-85850-75-3

PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. s. 232. ISBN 80-7178-295-5

PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava : Amosium servis, 1995. 234 s. ISBN 80-85498-27-8

ŘÍČAN, P. *S dětmi chytře a moudře*. Praha: Portál, 2013. s. 176. ISBN 978-80-262-0343-8

SAK, P.; SAKOVÁ, K.. *Mládež na křižovatce*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda servis, 2004. s. 240. ISBN 80-86320-33-2

SKALKOVÁ, J. a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s. 209

SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sport a volný čas*. Praha : Karolinum, 2005. s. 115. ISBN 80-246-1039-6

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha : Portál, 2001. s. 173. ISBN 80-7178-559-8

STAŠOVÁ, Leona. Rodina jako výchovný a socializační činitel. In *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno : Paido, 2001. s. 199. ISBN 80-7315-004-2

STAŠOVÁ, Leona. Média a současná rodina. In: KRAUS, Blahoslav et al. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 246. ISBN 978-80- 7435-544-8

ŠERÁK, Michal. *Zájemové vzdělávání dospělých*. Praha : Porátl, 2009. s. 207. ISBN 978-80-7367-551-6

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. s. 522. ISBN 80-7178-308-0

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha : Karolinum. 2005. s. 467. ISBN 80-246-0956-8

VÁŽANSKÝ, Mojmír – SMÉKAL, Vladimír. *Základy pedagogiky volného času*. Brno : Paido, 1995. s. 176. ISBN 80-901737-9-9

VESELÁ, Jana. *Sociologie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, 96 s. ISBN 80-7194-846-2

DALŠÍ ODBORNÉ PRAMENY

Děti a volný čas – jaké kroužky děti navštěvují? *Klíče pro život* [online]. 2017 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <http://znv-old.nidv.cz/projekty/realizace-projektu/klice-pro-zivot/vyzkumy/realizace/deti-a-volny-cas>

Hodnotové orientace dětí ve věku 6-15 let. *Klíče pro život* [online]. 2011, , 176 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf>

Pohyb obyvatelstva - 1. čtvrtletí 2019. *Český statistický úřad* [online]. 2019 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cris/pohyb-obyvatelstva-1-ctvrtleti-2019>

Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/161-zdroje-informaci-a-kriteria-pri-vyberu-v.html>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A *Dotazník*

Příloha B *Testové kritérium chí kvadrát*

Příloha C *Tabulky výpočtů*

PŘÍLOHA A

Dotazník pro děti

Prosím Vás o vyplnění tohoto dotazníku pro potřeby mé diplomové práce. Jsem studentkou pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové, oboru Sociální pedagogika. Věnujte prosím pozornost jednotlivým otázkám, dobře si je přečtěte.

Správné odpovědi prosím zakřížkujte, kde to bude potřeba, tak doplňte.

Děkuji za Váš čas.

1. Kolik je ti let?

..... (doplň)

2. Jsi?

Holka

Kluk

3. Kdo ti připravuje na každý den zábavu, hru, plán, program, činnost, co budeš odpoledne po škole dělat?

Já sám

Oba rodiče

Mamka

Tatka

Sourozenec

Kamarád

Někdo jiný:

4. Plánují ti rodiče, co budeš dělat ve svém volném čase?

Pravidelně

Občas

Nikdy

5. Ptají se tě rodiče, co by tě bavilo a co bys chtěl dělat nejrady?

- Pravidelně
- Občas
- Nikdy

6. Můžeš si sám vybrat kroužek, který by tě bavil?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne
- Nevím

7. Je pro tebe volný čas s rodinou důležitý?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne
- Nevím

8. S kým bys jel raději na výlet?

- S rodiči
- S kamarády
- Se sourozenci
- Sám
- S někým jiným:.....

9. S kým bys šel raději do kina?

- S rodiči
- S kamarády
- Se sourozenci
- Sám
- S někým jiným:.....

10. Raději bys byl doma s rodiči než chodil do kroužku nebo ven s kamarády?

- Ano
- Ne
- Někdy
- Nevím

11. Jaký kroužek navštěvuješ?

- Sportování, cvičení, sportovní hry
- Tancování, aerobik, mažoretky
- Vyrábění, keramika, kreslení, modelování
- Zpívání, hraní na hudební nástroj
- Učíme se cizí jazyk, (angličtina, němčina, ...)
- Počítačový
- Přírodovědný, turistický
- Žádný
- Jiné:

12. Kdo ti tento kroužek vybral?

- Sám
- Oba rodiče
- Mamka
- Tatka
- Vybral jsem si kroužek podle kamaráda
- Vybral jsem si kroužek podle sourozence
- Někdo jiný: _____

13. Řekl bys rodičům, kdybys chtěl chodit na jiný kroužek?

- Ano
- Ne
- Nevím
- Jiná odpověď:

14. S kým bydlíš doma?

- S oběma rodiči
- S mamkou
- S tatškou
- Střídavě s rodiči
- Jiné:

15. Kolik navštěvuješ kroužků?

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5 a více

16. Jsi spokojený s trávením svého volného času?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne
- Nevím, nepřemýšlím o tom

17. Nudíš se ve svém volném čase?

- Velmi často
- Často
- Občas
- Málokdy
- Nikdy

PŘÍLOHA B

Kritické hodnoty testového kritéria chí-kvadrát

Stupně volnosti	Hladina významnosti	
	0,05	0,01
1	3,841	6,635
2	5,991	9,21
3	7,815	11,341
4	9,483	13,277
5	11,070	15,086
6	12,592	16,812
7	14,067	18,475
8	15,507	20,09
9	16,919	21,666
10	18,307	23,209
11	19,675	24,725
12	21,026	26,217
13	22,362	27,688
14	23,685	29,141
15	24,996	30,578
16	26,296	32
17	27,587	33,409
18	28,868	34,805
19	30,144	36,191
20	31,410	37,566

PŘÍLOHA C

Výpočty pomocí chí-kvadrát testů u jednotlivých příkladů

Hypotéza č. 2

10. Raději bys byl doma s rodiči než chodil do kroužku nebo ven s kamarády?	Věk dětí			Celkem
	9	10	11	
Ano	9	14	5	28
Ne	2	6	4	12
Někdy	8	19	12	39
Nevím	1	3	3	7
Celkem	20	42	24	86

Očekávané četnosti

6,51162791	13,674419	7,81395
2,79069767	5,8604651	3,34884
9,06976744	19,046512	10,8837
1,62790698	3,4186047	1,95349

Výpočet chí kvadrátu

P	O	(P-O)	(P-O)*(P-O)	[(P-O)*(P-O)/O]
9	7	2	4	0,571428571
2	3	-1	1	0,333333333
8	9	-1	1	0
1	2	-1	1	0
14	14	0	0	0
6	6	0	0	0
19	19	0	0	0
3	3	0	0	0
5	8	-3	9	1,125
4	3	1	1	0,333333333
12	11	1	1	0
3	2	1	1	0,5
				2,863

Výpočet stupně volnosti (f) a nalezení kritické hodnoty: $f=(\text{řádky}-1) * (\text{sloupce}-1)=(4-1)*(3-1) = 6$. stupeň volnosti

$\chi^2 = 2,863 < 16,812 = \chi^2_{0,01} (6)$ Přijímáme nulovou H (při hladině významnosti 0,01).

Hypotéza č. 3

Jaký kroužek navštěvuješ?	Pohlaví dítěte		Celkem
	Dívka	Chlapec	
Sportování, cvičení, sportovní hry	4	17	21
Tančování, aerobik, mažoretky	20	3	23
Vyrábění, keramika, kreslení, modelování	7	3	10
Zpívání, hraní na hudební nástroj	6	10	16
Učíme se cizí jazyk, (angličtina, němčina, ...)	2	4	6
Počítačový	0	2	2
Přírodovědný, turistický	0	2	2
Žádný	1	4	5
Jiný	0	1	1
Celkem	40	46	86

Očekávané četnosti

7	14
7,66666667	15,3333333
3,33333333	6,6666667
5,33333333	10,666667
2	4
0,66666667	1,33333333
0,66666667	1,33333333
1,66666667	3,33333333

Výpočet chí kvadrátu

P	O	(P-O)	(P-O)*(P-O)	[(P-O)*(P-O)/O]
4	7	-3	9	1,285714286
20	8	12	144	18
7	3	4	16	5,333333333

6	5	1	1	0,2
2	2	0	0	0
0	7	-7	49	7
0	0	0	0	0
1	0	1	1	0
0	2	-2	4	2
17	14	3	9	0,642857143
3	15	-12	144	9,6
3	7	-4	16	2,285714286
10	11	-1	1	0,090909091
4	4	0	0	0
2	14	-12	144	10,28571429
2	1	1	1	1
4	1	3	9	9
1	3	-2	4	1,333333333
				68,058

Výpočet stupně volnosti (f) a nalezení kritické hodnoty: $f=(\text{řádky}-1) * (\text{sloupce}-1)=(9-1)*(2-1) = 8$. stupeň volnosti

$\chi^2 = 68,058 > 20,09 = \chi^2_{0,01} (8) \dots\dots$ Přijímáme alternativní H (při hladině významnosti 0,01).

Hypotéza č. 4

S kým doma bydlíš?	Počet kroužků						Celkem
	0	1	2	3	4	5 a více	
S oběma rodiči	1	21	22	7	5	3	59
S mamkou	2	9	7	5	0	0	23
S tatškou	1	0	0	0	0	0	1
Střídavě s rodiči	1	1	0	0	1	0	3
Celkem	5	31	29	12	6	3	86

Očekávané četnosti

3,43023256	21,267442	19,8953	8,23256	4,1163	2,05814
1,3372093	8,2906977	7,75581	3,2093	1,6047	0,80233
0,05813953	0,3604651	0,33721	0,13953	0,0698	0,03488

0,1744186	1,0813953	1,01163	0,4186	0,2093	0,10465
-----------	-----------	---------	--------	--------	---------

Výpočet chí kvadrátu

P	O	(P-O)	(P-O)*(P-O)	[(P-O)*(P-O)/O]
1	3	-2	4	1,333333333
2	1	1	1	1
1	0	1	1	0
1	0	1	1	0
21	21	0	0	0
9	8	1	1	0,125
0	0	0	0	0
1	1	0	0	0
22	20	2	4	0,2
7	8	-1	1	0,125
0	0	0	0	0
0	1	-1	1	1
7	8	-1	1	0,125
5	3	2	4	1,333333333
0	0	0	0	0
0	0	0	0	0
5	4	1	1	0,25
0	2	-2	4	2
0	0	0	0	0
1	0	1	1	0
3	2	1	1	0,5
0	1	-1	1	1
0	0	0	0	0
0	0	0	0	0
				8,992

Výpočet stupně volnosti (f) a nalezení kritické hodnoty: $f=(\text{řádky}-1) * (\text{sloupce}-1)=(4-1)*(6-1) = 15$. stupeň volnosti

$\chi^2 = 8,992 < 30,578 = \chi^2_{0,01} (15) \dots\dots$ Přijímáme nulovou H (při hladině významnosti 0,01).